

2. kapitola

Argumentační fauly

Marek Káčer

1. Úvod

Starý vtíp říká, že dva právníci mají tři právní názory na jeden právní problém. Je sice pravda, že zákon někdy poskytuje velkorysý prostor pro uvážení, to však neznamená, že každý právní názor je stejně kvalitní a že v argumentech předložených soudou nejsou právní omyly.

Právníci jsou navíc nejen omylní, ale někdy i zákeřní. Chyby v úsudku nebo v obhajobě právního stanoviska dělají nejen z nedbalosti a zaujatosti, ale také proto, že dychtí po vítězství ve sporu. Pokud chtějí za každou cenu vyhrát, neváhají použít rétorické lsti v podobě klamných argumentů. V tomto případě se nejedná o porušení pravidel správného uvážování, ale o porušení pravidel *fair play*, takže je vhodnější mluvit spíše o *faulech* než o chybách nebo omylech.

Soubor argumentačních faulů je velmi pestrý, tedy vždy bude existovat riziko, že pokud o něm řekneme něco obecného, nevystihneme všechny jeho prvky. Takto je třeba chápat i následující charakteristiku: argumentační faul je klamný rétorický útok, který na první pohled vypadá, že protivníka v debatě poráží nebo alespoň výrazně oslabuje, ačkoli tomu tak ve skutečnosti není. Jak si ukážeme později, faul může být klamavý několika způsoby. Faulováním například řečník vytváří *zddání*, že předložil platný a relevantní argument nebo že oprávněně přenesl důkazní břemeno na oponenta, ačkoli se tak nestalo.

Rozlišit faul od pouhé argumentační chyby není zcela jednoduché. Faul obvykle oslabuje pozici soupeře, zatímco chyba zatěžuje mluvčího, který ji udělal.¹ Fauly však mohou být i neúmyslné,² například když z korelace mylně vyvodíme příčinnou souvislost, čímž neférově podpoříme vlastní závěr. Při definování faulů někteří teoretici zdůrazňují, že se jedná o zvláště závažný systémový nedostatek,³ pro jiné je důležitá četnost jejich výskytu: za faul se považuje argumentační výpadek, který se v praxi vyskytuje často.⁴ Výše uvedená pojmová nejasnost naznačuje, že hranice mezi faulem a běžnou chybou je spíše terminologickou konvencí než odra-

¹ WALTON, D., N. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 15.

² TINDALE, CH. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 16.

³ WALTON, D., N., op. cit. sub 1, s. 15, 287.

⁴ JOHNSON, R. H. *The Blaze of her Splendors: Suggestions About Revitalizing Fallacy Theory*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 116, 118; GOVIER, T. *Reply to Massey*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 172–173.

zem nějaké skryté podstaty věci. Tuto konvenci zřejmě zavedl již Aristotelés, když poprvé vyjmenoval seznam třinácti sofistických vyvrácení, rétorických faulů,⁵ z nichž se v průběhu staletí vyklubal „gang osmnácti“, jak tento výčet žertem nazývají někteří současní autoři.⁶

Jako by to už tak nebylo dost zamotané, ne všechny argumentační fauly se přímo týkají procesu argumentace, tj. zdůvodňování závěru z předem daných premis. Ve skutečnosti se faulů dopouštíme už při samotném shromažďování informací, které potřebujeme k tomu, abychom naplnili premisy argumentu určitým obsahem. Pokud například považujeme určitou informaci za pravdivou jen proto, že ji předložila odborná autorita, můžeme se dopustit faulu známého jako *argumentum ad verecundiam*. K neférovým útokům nabízí příležitosti také kladení otázek.⁷ Pokud se svého oponenta zeptáte, zda už konečně přestal týrat svou ženu, vyvoláte dojem, že je tyran, ať už na otázku odpoví jakkoli. A to vše bez jediného argumentu!

Jak je vidět z těchto příkladů, psaní o argumentačních klamech je multidisciplinární žánr. Něco o faulech najdeme v učebnicích logiky⁸ nebo v příručkách kritického myšlení.⁹ Komplexnější pojednání nabízejí texty neformální logiky¹⁰ nebo teorie argumentace,¹¹ které se na fauly dívají nejen prizmatem logické správnosti úsudku, ale zejména prizmatem zavedených pravidel dialogu. Argumentace se koneckonců odehrává v kontextu mezilidské komunikace; je to sociální interakce, která se řídí souborem do značné míry implicitních konvencí.¹²

O fauly se navíc tradičně zajímá i rétorika jako umění přesvědčování. V této oblasti jsou rétorická vystoupení rámována také jako manipulativní techniky, jejichž cílem je získat souhlas publika bez ohledu na pravdu a spravedlnost. Řečník, který chce být v tomto umění úspěšný, hledá poučení nejen v logice, ale také v psychologii. To přirozeně mění pohled na samotné fauly: z hlediska rétoriky není nutně důležité, zda má rétorický výkon podobu platného logického soudu a zda je vůči oponentovi férový, ale zda je strategicky vhodným tahem k vítězství v argumentaci. Faul tedy nemůže být lest, která řečníka k tomuto vítězství přiblíží. A že se při tom zapomíná

⁵ ARISTOTLE *On Sophistical Refutations*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 21 a násl.

⁶ WOODS, J. *The Death of Arguments: Fallacies in Agent-Based Reasoning*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2004, s. 4 a násl.

⁷ WALTON, D. N., op. cit sub 1, s. 74. Srov. BACHMAN, J. *Appeal to Authority*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 277.

⁸ COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15th ed. New York, London: Routledge, 2019, s. 99 a násl.

⁹ MARKOŠ, J. *Sila rozumu v bláznivéj době. Manuál kritického myšlení*. Bratislava: N Press, 2019, s. 134 až 144.

¹⁰ WALTON, D. N., op. cit sub 1.

¹¹ EEMEREN, F. H. van, GROOTENDORST, R. *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragmatic-Dialectical Perspective*. London – New York: Routledge, 2016.

¹² Podstatu a fungování těchto konverzačních pravidel objasnil Herbert Paul Grice. Tento britský filozof jazyka tvrdí, že konverzace není sérií nesouvisejících poznámek, ale „kooperativním úsilím“, které je definováno společným záměrem, jenž je alespoň do určité míry uznáván všemi účastníky. Grice se domnívá, že tento účel vyžaduje, aby účastníci rozhovoru do něj přispívali pouze určitým způsobem a v určité fázi. Sám autor tuto zásadu spolupráce rozvádí do souboru konkrétnějších maxim: „Přizpůsobte informativnost svého příspěvku účelu konverzace. Snažte se být pravdiví. Neříkejte, co považujete za nepravdu. Neříkejte, pro co nemáte dostatečně důkazy. Buďte relevantní. Udržujte jasný jazyk, zejména se vyhýbejte nejasným a víceznačným výrazům, a zároveň buďte struční a přehlední.“ GRICE, H. P. *Logic and Conversation*. In: COLE et al. *Syntax and semantics 3: Speech acts*. Elsevier, 1975, s. 45–46.

na pravdu? To zastáncům rétoriky nevadí, protože „*pravda je pochybný ideál, který ospravedlňuje dogmatismus a posiluje fanatismus*“.¹³

Takový vstřícný pohled na fauly však není typický pouze pro rétoriku. V posledních čtyřech nebo pěti desetiletích se v literatuře stále častěji objevují názory, že argumenty, které byly tradičně zařazovány na seznam faulů, mohou představovat legitimní způsob konverzační interakce. Konstruktivnímu dialogu totiž vůbec nepomáhá, když si mluvčí navzájem označují argumenty naučenými latinskými frázemi v domnění, že se tím navzájem usvědčují z podvodu.¹⁴ Některé argumenty patřící do „*gangu osmnácti*“ jsou spíše argumentační *typ* než *faul*. Nejedná se o *apriori* špatné tahy v debatě; jsou to tahy, které pouze směřují ke špatnému použití.

Identifikace faulů by tedy měla sestávat ze dvou kroků. Nejprve určíme, zda vystoupení mluvčího vykazuje obecné rysy jednoho z argumentačních typů, které jsou tradičně označovány jako fauly, a poté zjistíme, zda existují kontextové důvody, které ospravedlňují použití tohoto typu interakce. Faul to bude jen tehdy, pokud takové důvody nenajdeme.¹⁵

Pokud například někdo v debatě požaduje, abychom přijali jeho návrh, protože jinak se nám bude snažit ublížit, půjde o známý argument holí, *argumentum ad baculum*. I přes toto stigmatizující označení však nemusí jít nutně o faul.¹⁶ Představme si, že takto argumentuje odborový předák, který při vyjednávání o kolektivní smlouvě s manažery ziskového podniku navrhuje pod hrozbou stávky zvýšit zaměstnancům mzdy alespoň o míru inflace. Taková vyjednávací taktika může být ostrá, ale není neférová. I když se tedy jedná o *argumentum ad baculum*, není to faul.

Po tomto obecném úvodu si představíme sedm faulů, které se běžně vyskytují v právní argumentaci nebo legislativní debatě. Přestože obecná teorie argumentace rozeznává zhruba dvakrát tolik rétorických úskoků, v tomto textu sledujeme spíše metodologické než encyklopedické cíle. Následující seznam tedy nemá za cíl seznámit čtenáře s co největším počtem systematicky řazených faulů, ale spíše postupně představit pravidla dobré právní argumentace či rétoriky. Při vysvětlování vybraných rétorických tahů proto vysvětlíme nejen to, proč mají obecně tak špatnou pověst, ale také to, kdy a proč je lze legitimně použít.

2. Secundum quid

Argumentační postup označovaný jako *secundum quid* je zvláštním typem ukvapeného zobecnění.¹⁷ Mluvčí se ho dopouští, když svůj závěr opírá o premisu, kterou formuluje jako univerzálně platnou, ačkoli platí jen za určitých implicitních podmí-

¹³ WILLARD, CH. A. *Failures of Relevance: A Rhetorical View*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 150.

¹⁴ Srov. HITCHCOCK, D. *Do the Fallacies Have a Place in the Teaching of Reasoning Skills or Critical Thinking?* In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 326.

¹⁵ Srov. BLAIR, J. *The Place of Teaching Informal Fallacies in Teaching Reasoning Skills or Critical Thinking*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 333.

¹⁶ WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 127.

¹⁷ TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 154.

nek nebo z ní existují odůvodněné výjimky. Například se mohu snažit přesvědčit svého přítele, aby se mnou šel na koupaliště, protože „teplota vzduchu je dnes vyšší než 30 °C, což je ideální doba pro plavání“. Ačkoli můj návrh zní na první pohled docela přesvědčivě, ve skutečnosti optimální doba návštěvy bazénu závisí na celé řadě skrytých faktorů. Pokud vám například kamarád odvětlí, že na dnešek předpovídají bouřky, z koupání zřejmě nic nebude.

Tento jednoduchý příklad také ilustruje, že *secundum quid* nemusí být nutně argumentačním faulem. Kdybych věděl o špatné předpovědi počasí nebo viděl, že se mým směrem valí bouřkové mraky, návštěvu bazénu bych nenavrhoval. Zároveň jsem ale stále přesvědčen, že letní vedra jsou pro pobyt u vody ideální. V každodenních rozhovorech a praktickém uvažování se běžně opíráme o zobecňující tvrzení, i když jsme si dobře vědomi, že z nich existuje řada výjimek nebo že podléhají řadě kvalifikačních podmínek. Komunikace v přirozeném jazyce by byla velmi těžkopádná, kdybychom se snažili tyto výjimky a podmínky explicitně uvádět, kdykoli se na ně spoléháme. Kvůli krátkosti času nebo malé pozornosti posluchačů bychom se často ani nedostali k pointě naší promluvy. Teprve kontext rozhovoru nám může napovědět, zda je třeba naše zobecnění dále upřesnit.

Takovým kontextem může být například disputace s řečníkem, o kterém je známo, že rád chytá své oponenty za slovíčko. Jako eristický trik totiž může záměrně zdůraznit doslovnou obecnost našeho tvrzení a využít toho, že jsme jeho konkrétnější kvalifikaci implicitně považovali za samozřejmou záležitost vstřícného výkladu. Například v debatě o povinném nošení roušek hodláme argumentovat, že v boji proti nebezpečným nemocem je někdy legitimní omezit svobodu lidí tím, že se jim nařídí nosit roušku. Předpokládáme však, že náš oponent bude chtít tuto premisu využít k tomu, aby nás dotlačil k absurdnímu závěru, že roušku by měli být povinni nosit i lidé s cirkhózou jater. Proto raději upravíme náš původní argument a zůžeme jej pouze na náklady přenášené vzduchem.

Není náhodou, že *secundum quid* je v našem seznamu faulů na prvním místě. Nalezení vhodné formulace určitého zobecnění je totiž ústředním problémem právního myšlení. Právo moderního státu má především podobu racionálních pravidel, tj. rigidních zobecnění, odůvodněných určitým praktickým účelem.¹⁸ Pokud je cílem zákonodárce zvýšit bezpečnost na silnicích, budou jeho pravidla založena na zobecněních, která popisují, co tuto bezpečnost snižuje a co ji zvyšuje. Pokud je nebezpečná rychlá jízda, může ji zákonodárce od určité hranice zakázat, stejně jako jízdu s cigaretou nebo mobilním telefonem v ruce. Naopak, pokud používání bezpečnostních pásů bezpečnost jízdy zvyšuje, může je zákonodárce přikázat.

Dlouhodobě diskutovaným problémem v právní teorii je otázka, jak rozhodovat případy, které zákonodárce výslovně nezachytil ve svém předpisu, ačkoli je vzhledem k jeho účelu zachytit měl (*underinclusiveness*), nebo případy, které jsou v předpisu výslovně zachyceny, ale vzhledem k jeho účelu zachyceny být neměly (*overinclusiveness*).¹⁹ Notoricky známou ilustrací druhého problému je zákaz vjezdu vozidel do parku a otázka, zda lze na jeho základě odepřít vjezd také například koloběžkám

¹⁸ SCHAUER, F. *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 17–37.

¹⁹ Tamtéž, s. 31–33.

nebo popelářským vozům.²⁰ Spoléhal autor zákazu na vstřícný výklad správce parku, který jistě ví, že by měl do parku pustit i řidiče sanitky nebo traktorové sekačky? Nebo si ani nebyl vědom problematičnosti svého příliš obecného zákazu? A můžeme si vůbec troufnout opravovat chyby zákonodárce, nebo musíme jeho zákony bezvýhradně respektovat takové, jaké jsou? Pokud smíme opravovat chyby, smíme opravovat všechny, nebo jen některé? Může je napravit obyčejný člověk, když přemýšlí, jak zákon dodržovat, nebo je může napravit pouze soud, když zákon autoritativně aplikuje? Na tyto otázky neexistují jednoduché odpovědi.

Takový strážce parku si může dovolit improvizovat, protože při kontrole zákazu vjezdu vozidel není v sázce nic velkého a s postupnou zpětnou vazbou se dostane k seznamu přijatelných výjimek. V jiné situaci však byli strážníci, kteří v prvních týdnech pandemie covidu-19 kontrolovali tělesnou teplotu lidí vstupujících do některých veřejných budov. Zákaz vstupu, který se vztahoval na každého, kdo měl teplotu vyšší než 37,5 °C, byl nepochybně příliš obecný, protože omezoval svobodu pohybu i těch, kteří virus nenesli. Vzhledem k absenci rychlých a spolehlivých diagnostických metod a všeobecné neznalosti způsobu šíření viru v populaci si však strážníci nemohli dovolit vpustit do budov osoby se zvýšenou teplotou, i když se v některých případech mohli domnívat, že tento fyzický příznak byl způsoben něčím zcela jiným než pandemickou nemocí. V dané situaci, na rozdíl od správce parku, nesla korekce příliš obecného pravidla příliš vysoké riziko příliš negativních důsledků. Někdy je tedy lepší *secundum quid* neopravovat.

Pro úplnost dodejme, že vhodná zobecnění hledají nejen zákonodárci při tvorbě zákonů, ale také soudci při formulaci odůvodnění svých rozhodnutí. Pokud totiž skutkové okolnosti nespádají přímo do rozsahu pravidel nebo pokud se soud hodlá od těchto pravidel odchýlit, měl by svůj rozsudek odůvodnit tak, aby se vztahoval nejen na jedinečnou situaci daného případu, ale také na všechny případy stejného druhu. Tímto způsobem soud rozptyluje podezření ze svévole a zároveň vytváří předpoklady pro vznik precedenčního práva. Odůvodněná výjimka z pravidla tedy není ničím jiným než dodatečným upřesněním jeho znění, zejména podmínek jeho použití.²¹ Právě při plnění tohoto důležitého úkolu se soudy mohou dopustit faulování v podobě *secundum quid*.

To se stalo například slovenskému Ústavnímu soudu, když zrušil Speciální soud Slovenské republiky se sídlem v Pezinku. Zrušený soud měl ústřední územní působnost pro trestání některých závažných druhů trestných činů a také trestných činů spáchaných vybranými druhy veřejných činitelů. Ústavnímu soudu se nelíbila speciální osobní příslušnost, kterou považoval za rozpornou s principy právního státu, neboť se podle jeho názoru jednalo o rys mimořádného soudnictví.²² Takové vymezení důvodu rozhodnutí však bylo příliš obecné, neboť zvláštní osobní pravomoci orgánů jsou poměrně běžné a v zásadě neproblematické. Paradoxní je, že v době rozhodování v této věci měl takto vymezenou působnost sám Ústavní soud, který byl jako jediný oprávněn rozhodovat o ústavní obžalobě prezidenta republiky nebo o přípustnosti vazebních rozhodnutí v případech obviněných soudců.

²⁰ Blíže HART, H. L. A. *Positivism and the Separation of Law and Morals*. Harvard Law Review, 1958, č. 4, s. 607 a násl.; FULLER, L. L. *Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart*. Harvard Law Review, 1958, č. 4, s. 662 a násl.

²¹ Srov. HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952, s. 52.

²² Nález Ústavního soudu Slovenské republiky sp. zn. PL ÚS 17/08, s. 92.

Ústavní soud se také pokusil sporný důvod dále kvalifikovat tím, že definoval osobní příslušnost jako typický rys feudálního soudnictví, v němž měl každý sociální stav svůj vlastní soud.²³ Taková kvalifikace se však na daný případ nevztahovala, protože zatímco ve středověku byla zvláštní osobní příslušnost soudů odrazem výsad určitých skupin společnosti, zvláštní osobní příslušnost speciálního soudu měla zefektivnit trestní odpovědnost některých veřejných činitelů. Při odstraňování fauly *secundum quid* je proto třeba dbát na to, aby se navrhané zúžení premisy skutečně vztahovalo k závěru, který chceme dokázat.

3. *Argumentum ad verecundiam*

Při rozhovoru s druhými se nám někdy stává, že narazíme na téma, o kterém nejsme schopni kvalifikovaně hovořit. Proto se můžeme místo předstírání kompetentnosti rozhodnout podřídit svůj úsudek autoritě odborníků. Můžeme tedy postulovat nějaký předpoklad jako pravdivý nebo udržitelný jen proto, že ho za takový považuje nějaký expert.²⁴ Jedná se o argument z autority nebo argument z epistemické skromnosti.

Ačkoli má tento argument pověst fauly, za určitých okolností může být nejlepší strategií, jak se vyrovnat s vlastní nevědomostí, a to nejen v rozhovoru s ostatními, ale také při vnitřním zvažování vlastních alternativ chování. Jelikož se lidské poznání v průběhu staletí rozrostlo do rozměrů, které nelze obsáhnout v jediné mysli, kriticky uvažující člověk nemá problém přijmout, že není vševědoucí. Z toho však nutně vyplývá, že pokud se chce řídit aktuálním poznáním, musí se v některých otázkách spoléhat na odborné znalosti jiných. Ať už jde o léčbu bolavého kolena nebo o psaní projektu disertační práce.²⁵

Zásadním omylem současného digitálního věku je spíše opačný postoj, nikoli epistemická skromnost, ale přehnané epistemické sebevědomí. Internetové prohlížeče nabízejí nominální odpovědi na jakoukoli otázku, což v mnoha lidech vyvolává dojem, že se nemusí spoléhat na rady odborníků, nebo že na každý problém existují různé odborné názory, které si navíc protirečí. Moderní informační technologie tak umožnily najít ke každé pravdě i tzv. alternativní pravdu, což jen posiluje obecnou skepsi vůči odbornosti.

Cestou z labyrintu, v němž je každý odborníkem na všechno, však není větší nedůvěra k odborníkům, ale větší opatrnost při jejich výběru. Faulu *ad verecundiam* se nedopouštíme, když vkládáme svou důvěru do rukou odborné autority, ale když a) tak činíme při nesprávné příležitosti, b) tuto autoritu si vybíráme na základě nesprávných kritérií, c) této autoritě důvěrujeme zcela slepě.²⁶

Ad a) Odkaz na autoritu je v zásadě vhodný pouze tehdy, když formulujeme premisy našeho argumentu, nikoli když z těchto premis vyvozujeme závěr. Formulace předpokladů je otázkou dostatečné informovanosti, přičemž informace můžeme

²³ Tamtéž, s. 91.

²⁴ Jedná se o strategii založenou na induktivně platném uvažování. Viz SALMON, W. C. *Logic*. 2. vydání. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1973, s. 92.

²⁵ I ve svém vlastním oboru se vědec často spoléhá na poznatky svých kolegů, protože by pro něj bylo velmi nepraktické opakovat každý výzkum ve vlastní režii. TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 128.

²⁶ Srov. GOVIER, T. *A Practical Study of Argument*. 7., doplněné vydání. Boston: Clark Baxter, 2014, s. 126; TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 135–136; WALTON, D. N., op. cit. sub 1, 2008, s. 218.

čerpát z vlastního pozorování nebo z různých vnějších zdrojů, včetně odborných autorit.²⁷ Naproti tomu vyvozování závěrů z premis je objektivní myšlenkovou operací platnou nezávisle na osobě, která ji provádí. Logický kalkul ve formě *modus ponens*, který odřiká Albert Einstein, není o nic platnější než kalkul ve stejné formě, který odřiká neznámý žák základní školy.

Tento principiální postoj však nemusí platit pro úsudky vyjádřené v přirozeném jazyce. Někdy lze výrazy přirozeného jazyka logicky interpretovat různými způsoby, takže udržitelnost úsudku v něm vyjádřeného se může lišit. Při posuzování jeho udržitelnosti tedy může hrát roli i zkušenost osoby, která úsudek vynáší.

Student práva by například mohl zvažovat, zda by eutanazie na žádost nevyléčitelně nemocného trpícího pacienta měla být právně kvalifikována jako trestný čin účasti na sebevraždě²⁸ nebo jako trestný čin úkladné vraždy.²⁹ Oba rozsudky mají platnou logickou formu *modus ponens*, oba vycházejí ze stejného skutkového stavu, jen rozdíl v jejich závěrech může vést až k 17 letům vězení navíc pro obžalovaného. Protože si student není jistý a zároveň chce minimalizovat riziko chyby, přikloní se spíše k úsudku uznávaného profesora trestního práva než k úsudku spolužáka. Proto se právníci při psaní žalob nebo odůvodňování soudních rozhodnutí někdy odvolávají na právní komentáře a učebnice.

Vlastní neznalost je dalším faktorem, který spolurozhoduje o tom, zda je příležitost k použití argumentu *ad verecundiam* vhodná. K tomu, aby byl argument autority dobrou rétorickou strategií, je totiž nutné nejen to, aby se odvolával na skutečného odborníka v dané oblasti, ale také to, aby se na něj odvolával mluvčí, který danou odbornost nemá.³⁰ Jistě, profesor se může poradit s profesorem, jenže názor profesora jako kolegy má mnohem menší argumentační váhu než názor profesora jako učitele. V prvním případě jde spíše o podnět k zamyšlení nebo podpurný argument, zatímco v druhém případě jde o autoritativní zasvěcení do oboru.

V právních disciplínách navíc komplikuje situaci normativní rozměr práva. Určitý právní názor by totiž měl platit nejen proto, že ho zastávají jiní právníci, ale také proto, že je ze své podstaty správný.³¹ Pro životaschopnost práva je důležité, aby tento normativní pohled zastávali zejména soudci vyšších soudů, kteří jsou konečnými garanty zákonnosti a ústavnosti. Pokud tedy ústavní soudce zastává určitý právní názor na klíčovou ústavní otázku jen proto, že jej zastává jeho kolega nebo oblíbený profesor, pak sedí na špatné židli. On je ten, kdo má trendy schvalovat a měnit, ne je bezmyšlenkovitě kopírovat.

Ad b) Aby měl argument autority váhu, musí být osoba, na jejíž názory se odvolává, odborníkem v oblasti, do níž tyto názory věcně spadají. Kdybychom si například vytvořili názor na globální oteplování na základě toho, co si o něm myslí Václav Klaus, dopustili bychom se faulu, protože Klausovou odborností není klimatologie,

²⁷ Srov. BACHMAN, J. *Appeal to Authority*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 274 a násl.

²⁸ § 144 odst. 1 TrZ uvádí: „Kdo jiného pohne k sebevraždě nebo jinému k sebevraždě pomáhá, bude potrestán, došlo-li alespoň k pokusu sebevraždy, odnětím svobody až na tři léta.“

²⁹ § 140 odst. 2 TrZ stanoví, že „kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo s rozmyslem, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let“.

³⁰ Srov. WALTON, D. N., op. cit., s. 214.

³¹ Srov. ENG, S. *Analysis of Dis/Agreement – with Particular Reference to Law and Legal Theory*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2013, s. 313 a násl.

ale ekonomie. Velmi podobně je na tom i přiznání zpěvačky Lucie Bílé, že covid-19 je jen „*blbá chřipka*“,³² které není argumentem v debatě o nebezpečnosti dané nemoci, ale pouze námětem pro bulvární sloupek. Zajímavé je, že mezi lidmi, kteří covid-19 bagatelizovali, byli i lékaři, ale většinou jen ti, kteří se tímto problémem profesionálně nezabývali, např. dietologové, zubaři nebo onkologové.³³ Jak moc je v této debatě kromě lékařského diplomu potřeba i příslušné specializace, trefně vyjádřil biolog Vojtěch Novotný: „*Je naprosto v pořádku nechat kardiologa poradit epidemiologům a virologům, jak na covid-19, za předpokladu, že on je potom na oplátku nechá zkusit opravit chlopeč u nějakého svého pacienta.*“³⁴ V právních vědách má specializace rovněž vliv na spolehlivost expertního výkonu, ale v menší míře než v medicíně. Kovaný trestní právník pravděpodobně není nejlepší volbou pro zastupování při rozvodu, ale z povahy věci to nemůže pokazit tak, jak by to mohl pokazit oční lékař při operaci mozku.

Kromě specializace hrají při výběru expertní autority roli i ukazatele kvality, jako jsou zkušenosti s výzkumnými projekty, citovanost nebo renomé v odborné komunitě. Technicky vzato je argumentace autoritou vždy subjektivní, protože i ta největší autorita se může mylit. Kritéria, která řečník používá při výběru autority, jsou však spolehlivým ukazatelem toho, zda řečník v diskusi hledá pravdu nebo obhajuje objektivně platné závěry. Pokud si mluvčí vybírá autoritu podle disciplinární relevance a kvality, jde mu o pravdu. Pokud si ji vybírá pouze podle toho, zda potvrzuje jeho předem daný názor, jde mu o přesvědčování nebo propagandu. Faul *argumentum ad verecundiam* je pravděpodobněji v druhém případě.

Připomeňme však, že kvalifikace rétorického tahu jako fauly závisí na řadě pravidel, kterými se dialog řídí. Ne všechny dialogy jsou zaměřeny na odhalení pravdy a úspěch řečníka se ne vždy měří podle toho, kolik pravdy odhalí. Například při hodnocení řečnických výkonů advokátů v soudním řízení bychom neměli přehlížet skutečnost, že jejich hlavním posláním je účinná obhajoba klientů. Není pochyb o tom, že by se advokát dopustil fauly, kdyby v rámci dokazování navrhl křížový výsledek soudního znalce z věcně irelevantního oboru, například pyrotechnika na zkoumání nábojnice z místa činu. Dopustí se však advokát pochybení, pokud pro svého klienta vybere ze dvou věcně relevantních znaleckých posudků ten příznivější, i když má jeho autor horší odbornou pověst než autor druhého posudku? V tomto případě o faul spíše nepůjde, neboť podjatost, s níž advokát znalce vybral, je přímým důsledkem jeho zákonného poslání.

Ad c) I když nám odborníci pomáhají najít cestu z naší vlastní nevědomosti, neznamená to, že musíme nekriticky přijímat každý jejich odborný názor. I odborníci jsou jen lidé, dělají chyby, jsou zaujatí, někdy dokonce zlomyslní. Slepou důvěrou v odborné autority můžeme oklamat nejen svého oponenta v debatě, ale i sami sebe.

³² Video zveřejněné na facebookovém účtu s názvem Lucie Bílá ze 17. 9. 2020. Dostupné na <https://www.facebook.com/watch/?v=2232383046892110> [citováno 10. 10. 2022].

³³ HORÁK, O. *Epidemiolog, zubár, spevák či dietológ. Kto je a kto nie je odborníkom na koronu*. Denník N, 23. 9. 2020. Dostupné na <https://dennikn.sk/2051853/epidemiolog-zubar-spevak-ci-dietolog-kto-je-a-kto-nie-je-odbornik-na-koronu/> [citováno 10. 10. 2022].

³⁴ Status zveřejněný na facebookovém účtu Vojtěcha Novotného ze dne 18. 9. 2020. Dostupné na <https://www.facebook.com/vojtech.novotny.121/posts/3506080596117440> [citováno 10. 10. 2022].

Existuje přitom několik pravidel, jak si laik dokáže udržet od odborníků kritický odstup.³⁵

Především musí být každý znalec schopen svůj závěr zdůvodnit, nestačí pouhé tvrzení nebo tušení. Pokud odborník odmítne žádost o zdůvodnění s arogantním vysvětlením, že „vy byste tomu stejně nerozuměli“, snižuje to argumentační váhu jeho názoru.³⁶ V případě právních věd dokonce až někam k nule, protože právo je určeno všem, je většinou volně k nahlédnutí z oficiálních pramenů, takže i dobře informovaný laik si o něm může vytvořit celkem přiměřenou představu.

Druhým problémem je otázka zaujatosti. Připomeňme si známý případ Andrewa Wakefielda, lékaře, který v prestižním lékařském časopise *Lancet* publikoval studii potvrzující souvislost mezi očkováním proti spalničkám a výskytem autismu u malých dětí. Jak později vyšlo najevo, Wakefieldův výzkum financovala právnická firma, která zastupovala rodiče v soudních sporech proti očkovacím společnostem.³⁷ I neškolená mysl by měla být schopna pochopit, že Wakefieldovy závěry o škodlivosti očkování je třeba brát s rezervou, protože byl ve střetu zájmů. Na to, aby člověk věděl, že pravdivost nemá vždy přednost před ziskuchtivostí, nepotřebuje vzdělání, ale pouze obyčejnou lidskou zkušenost. Přestože zaujatost není neprůstředním důkazem, že se odborník mylí, je dobrým důvodem, proč se zeptat na názor někoho jiného a v případě neshody mu dát za pravdu.

Laické posouzení znaleckých posudků může rovněž vycházet ze zhodnocení jejich konzistence. Pokud znalec vydá posudek, který je v rozporu s tím, co řekl v minulosti, aniž by byl schopen tento rozpor vysvětlit, je jeho autorita podkopána. Častěji však vznikají rozpory mezi různými odborníky navzájem, což je běžným projevem vědeckého bádání a katalyzátorem vědeckého pokroku. Přestože odlišné myšlení, inovativní nápady, nestandardní postupy nebo neintuitivní hypotézy vedou k novým objevům, je pro laika bezpečnější vsadit na většinový vědecký konsenzus než na extravagantní výjimku. Navíc, pokud je cílem diskurzu informovat o současném stavu vědeckého poznání, nemusí být sdělované informace čerpány z reprezentativního vzorku všech názorů na danou problematiku. Popírač holocaustu nemusí být pozván do rozhlasového pořadu o druhé světové válce, i když má profesuru a stovky citací.

4. *Argumentum ad hominem*

Při argumentaci *ad hominem* vyvozujeme z nějaké skutečné nebo domnělé negativní vlastnosti osoby nepravdivost nebo neudržitelnost jejích tvrzení nebo celkové řečnické pozice. Když například předsedkyně sněmovny Markéta Pekarová Adamová navrhla, že bychom si v rámci všeobecného šetření energií měli „obléci svetr navíc“, reagoval na to populistický poslanec Tomio Okamura slovy, že je to nesmysl, který

³⁵ Srov. DAHLMAN, CH., WAHLBERG, L. *Appeal to Expert Testimony – A Bayesian Approach*. In: BUS-TAMANTE, T., DAHLMAN, CH. (eds.) *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015, s. 4 a násl.

³⁶ Srov. TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 139.

³⁷ RAO, T. S., ANDRADE, CH. *The MMR vaccine and autism: Sensation, refutation, retraction, and fraud*. Indian Journal of Psychiatry, 2011, vol. 53, no. 2, s. 95–96.

zřejmě řekla jen proto, že nemá zkušenosti s péčí o vlastní děti.³⁸ Okamura vyvodil věcnou neudržitelnost návrhu Pekařové z její osobní životní situace. V české veřejné debatě byl tento rétorický tah hodnocen jako velmi necitlivý útok.³⁹

Argumentace *ad hominem* je oblíbená zejména v demokratických politických debatách, v nichž jednotliví řečníci soupeří o přízeň publika.⁴⁰ Z hlediska politického marketingu je pro politika často výhodnější, když namísto návrhu věcného řešení nějakého společenského problému zaútočí na svého soupeře, zejména pokud se jedná o prominentní osobnost. Tato strategie se vyplatí, protože je mediálně atraktivnější, je srozumitelná pro větší části publika a pro řečníka je relativně snadná na přípravu. Kromě toho mohou méně věcně zdatní řečníci útoky *ad hominem* odradit věcně zdatnější řečníky od účasti v debatách, což jen zvyšuje jejich šance na úspěch.

Argumenty *ad hominem* jsou problematické zejména kvůli absenci věcné relevance. To, zda je správné šetřit teplem v době energetické krize, je zcela nezávislé na tom, zda navrhovatelka takového opatření má či nemá děti. Argumenty *ad hominem* odvádějí pozornost od původního tématu rozhovoru s vyhlídkou na nastolení nového tématu. Pokud si mluvčí nevyžádá souhlas ostatních účastníků dialogu s takovým tematickým posunem, *de facto* vypoví svou konverzační spolupráci. Pokud bylo cílem diskuse najít řešení určitého problému, může připuštění takových rétorických tahů diskuzi zcela znehodnotit.

Navzdory těmto poznámkám je pravda, že ne všechny útoky *ad hominem* jsou nutně faul. Jejich hodnocení do značné míry závisí na tom, o jaký typ útoku *ad hominem* se jedná a v jakém kontextu byl použit. Z rozmanité typologie argumentů *ad hominem* uvedme alespoň následující:

Osobní invektiva. Jedná se o paradigmatický typ argumentace *ad hominem*, kdy mluvčí poukazuje na osobní charakteristiku oponenta, aby věcně zpochybnil jeho tvrzení nebo řečnickou pozici. Pokud student filozofie rezolutně prohlásí, že myšlenky Martina Heideggera jsou brak, protože tento německý filozof byl členem nacistické strany, jedná se o osobní urážku. Heideggerovy myšlenky mohou mít filozofickou hodnotu bez ohledu na jeho morální poklesky.

Ne všechny osobní urážky jsou však argumentem *ad hominem* v pravém slova smyslu. Připomeňme si veřejnou debatu před druhým kolem českých prezidentských voleb v roce 2013, kdy si voliči vybírali mezi Milošem Zemanem a Karlem Schwarzenbergem. Posledně jmenovaný kandidát byl označen za „sudetáka“, tedy zrádce českých zájmů, protože měl odvahu veřejně říci, že násilné vysídlení českých Němců v roce 1945 bylo v rozporu se současnými standardy lidských práv.⁴¹ Kníže byl ob-

³⁸ Video zveřejněné na facebookovém účtu s názvem Tomio Okamura – SPD dne 26. 8. 2022. Dostupné na <https://www.facebook.com/tomio.cz/videos/633434158096139/> [citováno 10. 10. 2022].

³⁹ „Zřejmě nemáte takové zkušenosti.“ Okamura Pekařovou urazil a vyčetl jí, že nemá děti. Echo24.cz. 27. 8. 2022. Dostupné na <https://echo24.cz/a/SRMBj/okamura-urazil-pekarovou-zkusenost-deti> [citováno 10. 10. 2022].

⁴⁰ Srov. WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 173–174.

⁴¹ JEŘÁBEK, H., RÖSSLER, J., SKLENAŘÍK, P. *Mediální obraz Karla Schwarzenberga v tištěných novinách před prezidentskými volbami 2013*. Naše společnost, 2013, č. 2, s. 7. Dostupné na https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a1678/f28/Mediální%20obraz%20Karla%20Schwarzenberga%20v%20tistených%20denících%20pred%20prezidentskými%20volbami%202013.pdf [citováno 10. 10. 2022].

viňován i z věcí, za které nenesl žádnou osobní odpovědnost, například, že jeho tehán měl nacistickou minulost a jeho žena neuměla česky.⁴² Přestože tyto osobní útoky snižovaly Schwarzenbergovy šance na volební úspěch, žádný z nich přímo nezpochybňoval věcnou správnost jeho tvrzení a argumentů, které v kampani uváděl.

Nepřímý útok. V tomto případě mluví útočí na oponenta tím, že poukazuje na rozpor mezi tvrzením, které oponent zastává, a okolnostmi, v nichž se nachází. Okolnostmi můžeme rozumět další výroky oponenta, jeho rozhodnutí, způsob života, jednání atd.⁴³ Nepřímým útokem je například obvinění republikánského kandidáta do Senátu USA Herschela Walkera, že přiměl svou bývalou přítelkyni k potratu, který i zaplatil. Tento útok by Walkerovi nemusel tolik ublížit, kdyby se na veřejnosti neprojevoval jako tvrdý zastánce pro-life postoje, který by potraty nejraději úplně zakázal.⁴⁴

Nepřímý útok *ad hominem* lze dále rozdělit. Argumentem *ex concessis* řečník zpochybňuje oponenta tím, že poukazuje na rozpory v jeho tvrzeních. Pokud věřící katolík odmítá manželství homosexuálních párů, protože je v rozporu s přirozeností, ale zároveň nemá problém s podporou kněžského celibátu, může ho oponent obvinít, že je v jeho rétorické pozici rozpor. Rozpor s přirozeností, pokud vůbec něco takové může sloužit jako dobrý argument v morální debatě, je totiž málokdy tak zřejmý jako v případě, kdy se tvor, kterého příroda obdařila sexuálním pudem, musí po celý život zdržet sexu. Druhým podtypem nepřímého útoku je *tu quoque* (ty také). Pokud mluví obviní oponenta z určité chyby, může se oponent bránit poukazem na to, že se stejné chyby dopustil i mluví. Například na obvinění, že němečtí nacisté páchali za druhé světové války zvěrstva na civilistech, mohou jejich obhájci namítat *tu quoque*, že ani spojenecká vojska nebyla bez viny, protože používala kobercové bombardování německých měst. V létě 1943 takto jen v Hamburku zahynulo 40 000 lidí, což byla asi tři procenta z celkového počtu obyvatel města.⁴⁵

Zpochybnění nezaujatosti. Účinným útokem *ad hominem* je také zpochybnění nezaujatosti řečníka. Již víme, že zpochybněním nezaujatosti znalce můžeme efektivně podkopat důvěryhodnost jeho odborného názoru, a tím i váhu argumentu autority, která se na tento názor odvolává. Tímto způsobem lze zpochybnit rétorický výkon každého, kdo má povinnost jednat v dialogu nezaujatě. V soudním řízení je to kromě znalce, který přispívá k objektivnímu objasnění skutkového stavu, také sám soudce, který má ve věci rozhodnout nestranně, a to jak po stránce skutkové, tak právní. Naopak by nemělo smysl zpochybňovat nestrannost obžalovaného, neboť ten v trestním řízení nehraje roli odhalovatele pravdy nebo nestranného arbitra, ale roli obhájce vlastních zájmů. Zpochybnování jeho nestrannosti by tak bylo v rozporu se samotnou podstatou jeho řečnické role.

Nestrannost řečníka je obvykle zpochybněna upozorněním na jeho střet zájmů nebo ideologickou zaslepenost. Pokud například soused, s jehož manželkou měl obžalovaný poměr, svědčí proti obžalovanému, nebude to stejně věrohodné jako věcně

⁴² Tamtéž, s. 12.

⁴³ WALTON, D. N. *Ad Hominem Arguments*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1998, s. 5–7.

⁴⁴ SOLLENBERGER, R. „Pro-Life“ Herschel Walker Paid for Girlfriend's Abortion. Daily Beast, 4. 10. 2022. Dostupné na <https://www.thedailybeast.com/pro-life-herschel-walker-paid-for-girlfriends-abortion-georgia-senate> [citováno 10. 10. 2022].

⁴⁵ Např. JÄHNER, H. *Čas ulvků. Život v troskách Třetí říše*. Bratislava: N Press, 2022, s. 22.

shodné svědectví náhodného kolemjdoucího. Soused je totiž v konfliktu mezi zájmem vypovídat pravdivě a zájmem pomstít se za nevěru. Ideologická slepota je zase tematizována jako problém předpojatosti, například při znaleckém posuzování nenávistných projevů. Odborníci, kteří klasifikují slovní útoky proti katolickým kněžím jako nenávistné projevy, jsou zpochybňováni poukazem na jejich konzervativní světonázor, zatímco odborníci, kteří takto klasifikují útoky proti Židům, jsou někdy zpochybňováni kvůli svému příklonu k liberalismu.⁴⁶

Nyní, když máme před sebou rozmanitost argumentů *ad hominem*, můžeme zvážit, za jakých okolností se jedná o legitimní rétorické tahy.

Zmínku o tom, že manželka knížete Karla Schwarzenberga neumí česky, jsme ani nepovažovali za řádný argument *ad hominem*, protože výslovně nezpochybňovala žádné Schwarzenbergovo tvrzení. Vezmeme-li však v úvahu, že tento osobní útok byl šířen před druhým kolem prezidentských voleb, pak není těžké se domnívat, že jeho cílem byla nejen osoba knížete, ale také poselství, které kníže svou účastí ve volbách šířil: Hlasujte pro Karla! V rámci tohoto výkladu je tedy věcná relevance útoku zřejmá. Pokud by Schwarzenberg vyhrál volby, jeho manželka by se stala první dámou, přičemž neznalost českého jazyka by jí mohla ztížit plnění některých protokolárních povinností. Je pravda, že kromě tohoto racionálního vysvětlení mohl útok sloužit také jako apel na nacionalistické instinkty části českých voličů.

Mimoходом, pokud existují situace, kdy jsou osobní urážlivé útoky věcně relevantní, je velmi pravděpodobné, že je to právě v předvolebních debatách. Předmětem demokratických voleb je přece v první řadě výběr osob a teprve v druhé řadě výběr politik nebo věcných programů. Aby kandidát uspěl ve volbách, musí voliče přesvědčit, že si zaslouží jejich důvěru více než jeho konkurenti. Proto je v předvolební debatě věcně relevantní každý osobní útok, který na základě pravdivých informací zpochybňuje důvěryhodnost protikandidátů, například poukazem na jejich negativní charakterové vlastnosti, problémy se zákonem nebo selhání v pracovním životě.

Vzhledem k tomu, že důvěryhodnost politika lze účinně zpochybnit i poukazem na rozpor mezi jeho slovy a činy, mnohé osobní útoky se překrývají s útoky nepřímými. Příkladem byl útok na republikána Herschela Walkera. Úplný zákaz potratů, který navrhuje Herschel, je nejextrémnějším pro-life postojem, který lze prosazovat. Pokud tedy Herschel v minulosti skutečně přiměl svou bývalou přítelkyni k potratu, pak to zcela diskredituje jeho slova ve veřejných debatách o hodnotových otázkách.

Nepřímý útok ve formě *tu quoque* je zase zvláště vhodný v právních a morálních debatách o tom, jak bychom se měli chovat. Odpověď na tuto otázku by totiž měla být zobecnitelná; měla by se vztahovat nejen na konkrétní případ, ale na všechny případy stejného druhu.⁴⁷ Pokud něco nesmím v určité situaci udělat já, nesmíš to udělat ani ty, a pokud to smíš udělat ty, smím to udělat i já. Pokud se tedy němečtí nacisté hájí tím, že spojenci během druhé světové války také masově zabíjeli civilisty, může tím dojít k legitimnímu přesunu důkazního břemene, kdy spojenci budou muset vysvětlit, proč je kobercové bombardování německých měst případem jiného

⁴⁶ Podrobněji KÁČER, M., ŠAJMOVIČ, P. *Obmedzovanie slobody prejavu v radikalizujúcej sa spoločnosti*. Praha: Leges, 2020, s. 84.

⁴⁷ HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952, s. 129–131, 176.

druhu než například masové popravy civilistů v plynových komorách koncentračních táborů.

Snad nejméně kontroverzním argumentem *ad hominem* je zpochybňování nezaujatosti odborníků. Pokud v důsledku vlastní neznalosti nedokážeme sami konkluzivně určit, zda se znalec mylí nebo má pravdu, upozorňování na jeho skutečnou zaujatost diskredituje nejen znalce samotného, ale i obsah jeho odborného stanoviska. Poukaz na to, že Wakefieldův výzkum škodlivosti vakcín financovala právnická firma, která měla eminentní zájem na tom, aby se tato škodlivost potvrdila, diskredituje v první řadě Wakefielda jako vědce. Byl to on, kdo před redakční radou časopisu *Lancet* zatajil zdroj financování svého výzkumu, čímž zpochybnil svou vědeckou čest. V dialogu mezi laiky však zmínka o skrytém střetu zájmů kompromituje také Wakefieldův vlastní závěr. Pokud laici nemohou samostatně posoudit, zda měl Wakefield pravdu, je rozumné, aby se místo toho spolehli na závěry odborníků, kteří studovali škodlivost vakcín bez střetu zájmů.

5. Ad Ignorantiam

Pokud mluví z toho, že se nepodařilo dokázat nepravdivost tvrzení, vyvozuje, že tvrzení je pravdivé, jedná se o *argumentum ad ignorantiam*, argument z neznalosti. Takto například argumentují spiritualisté, kteří tvrdí, že duchové existují, protože nikdo dosud nedokázal opak.⁴⁸ Obráceně, ale ve stejném schématu, uvažuje například ateista, který tvrdí, že Bůh neexistuje jen proto, že vyvrátil všechny argumenty ve prospěch jeho existence.⁴⁹

Z epistemologického hlediska je *argumentum ad ignorantiam* problematické, protože absolutizuje výsledky dokazování, které jsou zpravidla vždy jen relativní.⁵⁰ Výsledek dokazování totiž nemusí nutně kopírovat skutečný stav věci, neboť průběh dokazování závisí na řadě náhodných okolností, jako je připravenost nebo dovednost zúčastněných stran, dostupnost a spolehlivost důkazů nebo soubor předpokladů, na jejichž nesporné povaze se strany předem dohodly. Mluví, který ve sporu něco dokázal, tedy nemusí mít pravdu, zatímco mluví, který nedokázal nic, pravdu mít může. Ze základní premisy argumentu *ad ignorantiam*, tj. nepovedlo se něco dokázat, tedy nemohou vyplývat žádné bezprostřední důsledky týkající se pravdy.

Z dialektického hlediska je *argumentum ad ignorantiam* problematické, protože neoprávněně přenáší důkazní břemeno na oponenta. Důkazní břemeno je totiž obvykle na tom, kdo tvrzení zastává (proponent), nikoli na tom, kdo ho popírá (oponent), zejména pokud je tvrzení šokující nebo neodpovídá běžnému běhu událostí či obecně tradovaným znalostem.⁵¹ Představte si konspirátora, který tvrdí, že svět ovládají tajné společnosti usilující o nastolení totalitní světové vlády.⁵² Když ho vyzvete, aby toto tvrzení doložil důkazy, odvětví vám, abyste mu dokázali, že tomu tak není.

⁴⁸ TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 117.

⁴⁹ Srov. KRABBE, E. *Apeal to Ignorance*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.), op. cit. sub 4, s. 251.

⁵⁰ Srov. EEMEREN, F. H. van, GROOTENDORST, R., op. cit. sub 11, s. 231 a násl.

⁵¹ Tamtéž, s. 155.

⁵² V roce 2020 tomuto spiknutí věřilo 60% obyvatel Slovenska. Viz HAJDU, D., KLINGOVÁ, K. *Hlasy střední a východní Evropy: Slovensko*. Democracy & Resilience Programme, GLOBSEC, s. 47. Dostupné na https://www.globsec.org/sites/default/files/2020-06/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe_print-version.pdf [citováno 10. 10. 2022].

Taková vyhýbavá odpověď je signálem, že mluvčí odmítá konverzační spolupráci, takže je pravděpodobně nejlepší diskusi s ním vůbec nezačínat.

Navzdory této kritice je *argumentum ad ignorantiam* v některých případech legitimní. Můžeme klidně připustit, že dokazování je nikdy nekončící proces, v němž je dnešní pravda zítřejším omylem, a v němž si proto nikdy nejsme zcela jisti, že naše závěry jsou platné. Jenomže takovéto zarámčování dokazování je adekvátní spíše pouze pro vědecký diskurz, tedy pouze pro jeden z mnoha typů naší konverzační praxe. Dokazování však bývá běžnou součástí i takových dialogů, jejichž primárním cílem není neustálé rozšiřování vědomostí, ale uspokojování praktických potřeb. Například deliberace zaměřené na přijetí politických opatření nebo negociace zaměřené na vyřešení konfliktu nebo adjudikace zaměřené na určení viny a uložení trestu.

Přitom platí, že čím naléhavější jsou praktické problémy, tím větší je tlak na jejich včasné řešení. Účastníci prakticky orientovaných dialogů si proto nemohou dovolit přenechat zodpovězení souvisejících skutkových otázek budoucím generacím, ale musí dospět k optimálnímu rozhodnutí i v podmínkách epistemické nejistoty. A právě takový kontext rozhovoru vytváří jednu z příležitostí pro správné použití argumentu *ad ignorantiam*.

Představte si, že se jako ministr vnitra účastníte zasedání vlády. Je začátek března 2020, před dvěma týdny vypukla v severní Itálii epidemie neznámého respiračního onemocnění původem z Číny, od té doby byly hlášeny nové případy nákazy v několika zemích EU a včera byly potvrzeny první případy ve vaší zemi. O tomto virovém onemocnění zatím víte jen to, že je extrémně nakažlivé a potenciálně smrtelné, zejména pro zranitelné skupiny obyvatel. Zdravotnický systém ve vaší zemi je personálně poddimenzovaný a nedostatečně vybavený, ve státních hmotných rezervách nemáte zásoby respirátorů, pro intenzivní diagnostiku máte zásobu testů na méně než jeden den. Kabinet se zabývá otázkou, zda zavést v zemi preventivní dvoutýdenní lockdown, aby se zabránilo šíření viru a doplnily se zásoby základních zdravotnických prostředků. Vaše kolegyně, ministryně zdravotnictví, navrhuje, aby vláda přijala lockdown, protože v této fázi pandemie nikdo nemá spolehlivé důkazy, že se virus nerozšíří na celou populaci a nepůsobí humanitární katastrofu. Ačkoli ministryně použila *argumentum ad ignorantiam* (nevíme, a proto...), v daném konverzačním kontextu se nejednalo o faul. Negativní důsledky nečinnosti se zdály být příliš velké a potřeba rychlého rozhodnutí příliš naléhavá na to, aby si vláda mohla dovolit čekat na přesnější vědecké údaje.

Takřka laboratorní podmínky pro legitimní použití argumentu *ad ignorantiam* existují v trestním řízení. Vezměme si nejprve distribuci důkazního břemene. Úkolem státního zástupce je prokázat vinu obžalovaného, ale úkolem obžalovaného není prokázat svou nevinu, protože ta se automaticky předpokládá v rámci zákonné presumpce nevinu. Pokud tedy státní zástupce neunese důkazní břemeno, je to pro soud dobrý důvod k tomu, aby obžalovaného uznal nevinným. Tuto asymetrii dále posiluje zásada *in dubio pro reo*, tedy pokud má soud důvodné pochybnosti o vině obžalovaného, musí ho zprostit viny. Státní zástupce tedy musí prokázat vinu s pravděpodobností hraničící s jistotou, řekněme 95 %, zatímco obžalovanému stačí vznést pochybnosti o vině, aby to uhrál alespoň na 6 %. Takové nastavení dokazování odráží skutečnost, že justiční omyl spočívající v odsouzení nevinného člověka je řádově závažnější než omyl spočívající ve zproštění viny. První druh chyby má

podobu nezaslouženého trestu, který osobně nese konkrétní člověk, zatímco ten druhý má podobu sporadické beztrestnosti, kterou v rozředené podobě nese celá společnost.⁵³

Všimněme si, že zproštění obžalovaného obžaloby pro nedostatek důkazů o jeho vině je založeno na podobném hodnotovém hledisku jako zavedení lockdownu pro nedostatek důkazů o neškodnosti viru. Nevědomost funguje jako argument, pokud je jedním z cílů dialogu zabránit negativním důsledkům rozhodnutí, která v něm byla učiněna. V trestním řízení stačí méně pochybností na osvobození žalované strany než v řízení občanskoprávním, protože v trestním řízení hrozí této straně v zásadě přísnější sankce.⁵⁴ Analogicky čím škodlivější jsou důsledky politického opatření, tím nižší riziko jejich skutečného výskytu by mělo odpovědným osobám stačit k tomu, aby se rozhodly opatření nepřijímat.⁵⁵

6. Ad populum

Mluví argumentuje *ad populum*, když apeluje na emoce lidí, aby přijali jím obhajovaný závěr. Apel na strach může vypadat například takto: „*Imigranti nám ukradnou pracovní místa, proto musíme na hranicích postavit plot.*“ Apel na hněv zase takto: „*Kavárenští vyžírkové chtějí omezit vaše svobody, tak je nesmíte poslouchat.*“ Podobně lze rétoricky použít závist: „*Bankéři nás svými poplatky ožebračují, proto je třeba je více zdanit.*“ Nebo klanová solidarita: „*Na Slovensku po slovensky!*“

I když řečník formálně diskutuje s konverzačním partnerem, argumentací *ad populum* se obrací ne přímo na něj, nýbrž na své posluchače.⁵⁶ Každý dialog, který je přístupný publiku, tak nabízí vhodnou příležitost pro takový rétorický tah. Zúčastnění řečníci si pouze musí být vědomi toho, že dialog může být sledován veřejností, např. pokud se jedná o televizní debatu, parlamentní rozpravu nebo konverzaci pod veřejným statutem na sociální síti. Argumentace *ad populum* se však nejvíce hodí pro agitační monology, jako jsou politické manifesty, petiční výzvy nebo otevřené dopisy.

Průvodním znakem argumentu *ad populum* je používání sugestivního nebo expresivního jazyka, který vybízí posluchače k zaujetí určitého postoje nebo provedení určitého jednání. Přesvědčovací účinek verbální stránky argumentace může být také posílen vhodným obrazovým a zvukovým doprovodem. Ztělesněním argumentace

⁵³ Srov. SCHAUER, F. *Free speech: a philosophical enquiry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, s. 137–138.

⁵⁴ Viz EMSON, R. *Evidence*. 2. vydání. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 450–457.

⁵⁵ Mímochodem, takové hodnotové pozadí je charakteristické pro dialogy nejen praktické, ale i vědecké. V kvantitativním výzkumu existuje jiná úroveň statistické významnosti, která vyjadřuje přípustné riziko chyby. V lékařském výzkumu musí být toto riziko obecně menší než 1 %, zatímco ve společenskovědním výzkumu se běžně akceptuje riziko menší než 5 %. Další podrobnosti viz CRAPARO, R. M. *Significance Level*. In: SALKIND, N. J. (ed.) *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. Thousand Oaks (CA): SAGE Publications 2007, s. 890. Richard Rudner na této skutečnosti založil svůj argument proti konceptu bezhodnotové vědy. Viz RUDNER, R. *The Scientist Qua Scientist Makes Value Judgments*. Philosophy of Science, 1953, sv. 20, č. 1, s. 2 a násl.

⁵⁶ Srov. EEMEREN, F. H., GROOTENDORST, R., op. cit. sub 11, s. 57, 64.

ad populum jsou reklamní spoty, které kombinací chytrých sloganů a krátkého filmu působí na emoce diváků, aby je přiměly ke koupi propagovaného výrobku.⁵⁷

Stejně jako u ostatních argumentů, o nichž pojednává tato kapitola, ani hodnocení argumentu *ad populum* není zcela černobílé. Podle tradičního názoru je každá argumentace *ad populum* faul: „*Je to faul, protože místo důkazů a racionální argumentace se řečník (nebo autor) spoléhá na expresivní jazyk a další prostředky, které mají vyvolat nadšení pro nebo proti určité věci.*“⁵⁸

Z tohoto pohledu není *ad populum* vlastně argumentací v pravém slova smyslu, protože tomu, kdo takový rétorický tah používá, nejde primárně o vyvození závěrů z premis, o prokázání platnosti určité propozice, ale o přesvědčení publika, o kauzální ovlivnění myšlení ostatních. Tyto dvě konverzační činnosti se však mohou, ale nemusejí překrývat.

Takové striktní hodnocení argumentace *ad populum* je však příliš dogmatické. Řeč apelující na emoce není nutně horší než řeč apelující na intelekt, protože přinejmenším při některých tématech se tato dichotomie zdá být umělá. Apel na emoce lze použít nejen *místo* argumentace, ale také *jako* specifický druh argumentace. Emoce mohou být také racionálním důvodem pro zastávání určitého přesvědčení.

Například v morální debatě hodnotíme váhu argumentu pomocí racionálních i emocionálních kritérií. Dobrý morální argument by měl být konzistentní, což znamená, že by měl projít testem univerzálnosti typu „*nedělej druhému to, co nechceš, aby druhý dělal tobě*“.⁵⁹ Takový test racionality však nemůže stačit, protože masochista by na jeho základě dospěl k závěru, že dobrým skutkem je i týrání lidí. Hodnocení morálního argumentu proto zahrnuje i emocionální rozměr, v němž posuzujeme, zda argument odpovídá preferovaným morálním pocitům, např. empatii⁶⁰ nebo soucitu.⁶¹

Argumentum ad populum tedy není faul jen proto, že apeluje na emoce. Faul se z něj stává až tehdy, když mluvčí vytěžováním citů ve svém projevu poruší některá z konverzačních pravidel. Typicky například, když tímto způsobem odvádí pozornost publika, protože jeho apel na emoce je důkazně nebo tematicky irelevantní.⁶²

Jednou z nejčastějších podvariant argumentu *ad populum* je *apel na popularitu*, kterým řečník přesvědčuje své posluchače, aby přijali určitý závěr nebo stanovisko, protože je přijímáno mnoha, většinou nebo všemi.⁶³ Pokud poslanec předloží v parlamentu návrh na zmrazení platů poslanců, protože si to přeje veřejné mínění, apeluje na popularitu. Pokud se zaregistruji na sociální síti jen proto, že tam jsou všichni moji přátelé, podléhám apelu na popularitu, zvláštní formě davové psychózy,

⁵⁷ Srovnej COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15. vydání. New York, London: Routledge, 2019, s. 103; WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 108.

⁵⁸ COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V., op. cit. sub 57, s. 102.

⁵⁹ Srov. HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952, s. 129 a násl.; KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick, London: Transaction Publishers, 2006, s. 439–441; SCHAUER, F., op. cit. sub 18, s. 136.

⁶⁰ HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. The Floating Press, 2009, s. 866–868.

⁶¹ SCHOPENHAUER, A. *Dva základní problémy etiky ve dvou akademických esejích, které se ucházejí o ocenění*; V. SCHOPENHAUER, A. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha: Academia, 2007, s. 505.

⁶² WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 110.

⁶³ FREEMAN, J. *The Appeal to Popularity and Presumption by Common Knowledge*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 265–266.

kteřá mě nutí naskočit do rozjetého vlaku ze strachu, že zůstanu na nástupišti úplně sám.

Nicméně i odvolání se na popularitu je třeba hodnotit v kontextu. Stejně jako dichotomie mezi rozumem a emocemi je i dichotomie mezi rozumem a popularitou v některých případech poněkud umělá. Skutečnost, že určité přesvědčení zastává většina společnosti, jistě není deduktivně platným důkazem jeho pravdivosti, protože i většina se může mýlit. V našich rozhovorech však nejde jen o hledání pravdy nebo ověřování empirické udržitelnosti tvrzení.

Například v legislativní debatě jde o přijetí zákona na základě hodnot, názorů a zájmů jednotlivých řečníků poslanců. Ačkoli otázka, zda mají politické elity pasivně reflektovat veřejné mínění nebo je aktivně utvářet, spadá spíše do oblasti politických ideologií, teorie argumentace se jí může zabývat prostřednictvím zkoumání strukturálních rysů politického dialogu. V případě zákonodárné rozpravy je takovým rysem agregací legitimita procesu v kombinaci s reprezentativním mandátem poslanců. Stručně řečeno, pokud zákony ukládají občanům povinnosti, které omezují jejich svobodu, a pokud občané musí financovat jejich vymáhání, proč by poslanci, kteří tyto občany zastupují, neměli v legislativním procesu zohledňovat také jejich (více či méně zjištěné) zájmy?⁶⁴ Z tohoto pohledu prostě není zřejmé, proč by poslanci nemohli v legislativní rozpravě argumentovat také odvoláním na popularitu určitého názoru nebo zájmu.

Navíc veřejnou podporu určitého návrhu zákona lze chápat nejen jako ospravedlňující důvod, proč by jej zákonodárci měli přijmout, ale také jako sociální fakt, který předurčuje jeho společenskou účinnost.⁶⁵ V zásadě platí, že čím je návrh zákona populárnější, tím je pravděpodobnější, že bude skutečně usměrňovat chování jeho adresátů, aniž by je k tomu stát nutil.

Zatímco struktura legislativní debaty odvolání se na popularitu připouští, struktura soudního sporu ji *a priori* vylučuje. Soudy jsou nezávislé, mají rozhodovat pouze na základě zákona a podle zákona, i když by tím pobouřily veřejné mínění. A jestliže se popularity nemohou dovolávat soudy, když odůvodňují svá rozhodnutí, nemohou se jí dovolávat ani strany sporu, když přesvědčují soud, aby rozhodl v jejich prospěch.

Ačkoli soudy tento konverzační kánon pečlivě střeží, soudní proces není hermeticky uzavřený a stoprocentně imunní vůči vnějším vlivům. Soudní řízení jsou veřejná, lze o nich informovat, komentovat je, chválit a kritizovat. Strany sporu mohou navíc své argumenty prezentovat nejen v soudní síni, ale také na tiskových konferencích, v rozhovorech pro média nebo ve statusech na sociálních sítích. Apel na popularitu, který nemá v jednacích síních nominální váhu, tak může kolovat ve veřejném prostoru, dokud nezmutuje ve veřejný tlak s reálnou vahou.⁶⁶

⁶⁴ Srov. WALDRON, J. *Representative Lawmaking*. Boston University Law Review, 2009, vol. 89, s. 344.

⁶⁵ Viz OLIVER-LALANA, A. D. *Rational Lawmaking and Legislative Reasoning in Parliamentary Debates*. In: WINTGENS, L. J., OLIVER-LALANA, A. D. (eds.) *The Rationality and Justification of Legislation (Essays in Legisprudence)*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2013, s. 159–160.

⁶⁶ Tento problém pěkně rozebírá filozof a právník Michal Lipták. LIPTÁK, M. *Jeden z nás, který bude stíhat tamtých*. SME, 7. února 2021. Dostupné na <https://komentare.sme.sk/c/22591546/jeden-z-nas-ktory-bude-stihat-tamtych.html> [citováno 10. 10. 2022]; LIPTÁK, M. *Ako sa zmieriť s nevinným Kočnerom*. SME, 5. 2. 2020. Dostupné na <https://komentare.sme.sk/c/22481890/ako-sa-zmierit-s-nevinnym-kocnerom.html> [citováno 10. 10. 2022].

Apel na popularitu nemusí být explicitní, stačí, když mluvčí pracuje s pocity, které jsou ve společnosti rozšířené. Podívejme se na rozhovor, který vlivnému deníku poskytl slovenský právník Roman Kvasnica, zástupce jedné z poškozených rodin v ostře sledovaném procesu s vraždou slovenského novináře Jána Kuciaka a jeho snoubenky Martiny Kušnírové. Poté co soud prvního stupně překvapivě zprostil obžaloby hlavního obžalovaného Mariana Kočnera, celá společnost s napětím očekávala verdikt Nejvyššího soudu SR. Na otázku, jak odvolací soud nakonec rozhodne, advokát Kvasnica odpověděl:

„Respektuji presumpci nevinny, ale zároveň víme, v jakých souvislostech se dnes mluví o soudnictví. Víme také, kde všude se objevovalo jméno Mariana Kočnera, jak se před nedávnem snažil ovlivnit rozhodnutí nejvyššího soudu o vazbě ve směnečné kauze. Teď mu jde nejspíš o všechno, takže jsem v jakékoli prognóze opatrný.“⁶⁷

Advokát odmítá předvídat, jak Nejvyšší soud rozhodne, i když na jiném místě rozhovoru přiznává, že *„tuhle věc... prostě nelze osvobodit“*.⁶⁸ Svou zdrženlivou odpověď opírá o dva pocity, které jsou ve slovenské společnosti pevně zakořeněné. Prvním je vysoká míra nedůvěry v soudní systém a druhým je mafiánská pověst obžalovaného Kočnera. Ať už si to Kvasnica přál nebo ne, jeho odpověď zvýšila již tak obrovský tlak veřejnosti na odvolací instanci. I když nepřímou, soudcům Nejvyššího soudu adresoval velmi sugestivní ultimátum: *„Bud' zrušíte osvobozující rozsudek soudu prvního stupně, nebo jste byli Kočnerem podplaceni či vydírání, jiná možnost není. A to není jen můj názor, ale názor celé společnosti.“*

Všimněte si, že apel na popularitu funguje oběma směry, jednak jako správné podsouvá to, co je oblíbené, jednak jako nesprávné podsouvá to, co se veřejnosti nelíbí. Soudy jsou konfrontovány zejména s negativní verzí tohoto apelu. Strach o vlastní bezpečnost, morální odsouzení činu, ale někdy také prostá závist, pověřčivost nebo předsudky jsou pro veřejnost dostatečnými důvody, aby někoho odsoudila nebo mu upřela nějaké právo. Soudy pochopitelně vědí, že takové negativní sentimenty nesmí sloužit jako ospravedlňující důvody. Mohou s nimi však počítat jako s faktickými proměnnými, které ovlivňují, jaké sociální dopady budou mít jejich rozhodnutí? O tom, že odpověď nemusí být tak jednoznačná, svědčí americký případ *Palmore v. Sidoti*.⁶⁹

Když se manželé Anthony a Linda Sidotiovi rozvedli, soud svěřil jejich tříletou dceru do péče matky. O rok později podal Anthony návrh, aby soud rozhodl o svěření dcery jemu, protože Linda si mezitím našla černošského přítele, kterého si nakonec vzala. Soud prvního stupně návrhu vyhověl s odůvodněním, že je to v nejlepším zájmu dítěte. Soud nezkoumal, která ze stran je schopna se o nezletilou lépe postarat, ani se nezabýval Anthonyho nelibostí vůči Lindině novému partnerovi; za rozhodující považoval pouze skutečnost, že dítě vychovávané v rasově smíšené rodině bude na Floridě vystaveno společenské stigmatizaci. Odvolací soud toto rozhodnutí potvrdil.

⁶⁷ KOVÁČ, P. *Advokát Kvasnica: Kočnerovi ide o všetko. V kauze Kuciak ho nie je možné oslobodiť*. SME, 13. června 2021. Dostupné na <https://domov.sme.sk/c/22680200/advokat-kvasnica-kocnerovi-ide-o-vsetko-kauza-kuciak.html> [citováno 10. 10. 2022].

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států ve věci *Palmore v. Sidoti*, 466U.S. 429 (1984). Dostupné na <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep466/usrep466429/usrep466429.pdf> [citováno 10. 10. 2022].

Soudy v tomto případě odmítly založit svůj rozsudek na zjevném rasismu, místo toho pouze zohlednily rasismus sociálního prostředí, v němž měl být rozsudek aplikován. Lindě Sidotiové a jejímu novému manželovi to však bylo jedno. Ať už byli floridští soudci aktivními rasisty nebo rasismus pouze tolerovali, výsledek byl v obou případech stejný. Nemluvě o tom, že soudci mohli svůj vlastní rasismus do postojů společnosti pouze promítnout, protože věděli, že jinak by jim to na nejvyšší instanci neprošlo. Přesto Nejvyšší soud Spojených států výsledek případu jednomyslně zvrátil. Ústava Spojených států amerických sice umožňuje soukromým osobám zastávat rasistické ideologie, ale bez ohledu na to, jak silné jsou rasové předsudky ve společnosti, zákon jim nemůže přiznat právní účinek, a nemůže tedy ospravedlnit ani odebrání nezletilého dítěte z péče matky.⁷⁰

Ospravedlňovat omezení práv odkazem na souhlas většiny je problematické, a to i v případě, že tak činí demokraticky zvolený parlament. To platí tím spíše pro lidská práva, jejichž ochrana má největší smysl právě tehdy, když je poskytována nepopulárním skupinám lidí. Tento zásadní postoj zaujal i Evropský soud pro lidská práva, který se jím opakovaně zabýval v souvislosti s ochranou příslušníků LGBT menšiny. Ve věci *Bayev a další v. Rusko* se štrasburský soud zabýval mimo jiné tím, zda mohou být *queer* aktivisté pokutováni za propagaci homosexuality v zájmu ochrany mravnosti. Na argument zástupce ruské vlády, že většinu ruské společnosti uráží, když jsou homosexuální vztahy vystaveny na veřejnosti, soud odpověděl, že „pokud by výkon práv příslušníků menšin byl podmíněn souhlasem většiny, bylo by to v rozporu se základními hodnotami Úmluvy“.⁷¹

7. Šikmá plocha

Argument šikmou plochou má následující podobu. Pokud přijmeme rozhodnutí A, povede to k podobnému rozhodnutí B, které zase povede k rozhodnutí C, až dojdeme ke spornému rozhodnutí X, takže z celkového pohledu je lepší rozhodnutí A vůbec nepřijímat.⁷²

Šikmá plocha je argumentační řetězec sestávající z několika vedle sebe ležících rozhodnutí nebo případů, které se navzájem podobají, i když se v některých ohledech liší. Přestože rozdíly mezi vedle sebe ležícími případy jsou spíše nepatrné, pokud je řetězec dostatečně dlouhý, rozdíl mezi prvním a posledním případem vytváří silný kontrast. Mluví tak přechází od případu, který sám o sobě nemusí vyvolat žádnou kontroverzi, k případu, jehož kontroverzi nikdo nezpochybnuje. A protože začátek a konec tohoto řetězce jsou spojeny mezičlánky, mezi nimiž nelze jasně rozlišit, dochází mluvčí k závěru, že bychom raději řetězení neměli vůbec začínat.

Argument šikmou plochou je přesvědčivý, pokud řečník rozšíří svůj argumentační řetězec napříč určitým pojmovým nebo vývojovým kontinuem. Například v debatě o potratech se pro-life řečník může zeptat: Pokud jsou potraty na žádost těhotné ženy povoleny, když je lidský plod starý 84 dní, proč jsou zakázány, když je starý 85 dní? A pokud je povolíme, když bude plodu 85 dní, proč je nepovolíme, když mu

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Rozsudek třetího senátu ESLP ve věci *Bayev a další proti Rusku* ze dne 20. června 2017 (stížnost č. 67667/09), bod 70.

⁷² Srov. WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 316.

bude 86? A pokud povolíme potraty den před porodem, proč nepovolit zabít novorozence několik dní po narození, jak se to dělalo například ve starém Římě? Vývoj lidského plodu je nepřetržitý proces, takže jakékoli rozdělení těhotenství na období, kdy je potrat povolen a kdy zakázán, musí být nutně svévolné. Proto, uzavírá pro-life řečník, by měly být potraty zakázány po celou dobu těhotenství.

Tato verze šikmé plochy vychází z paradoxu hromady, známého také pod starořeckým názvem *sorites*. Pokud z hromady odstraníme jedno zrnko písku, zbývající zrnka budou stále tvořit hromadu. Stále to bude hromada, i když se vezmou dvě, tři nebo čtyři zrnka. Tímto způsobem však získáme hromádku tvořenou jediným zrnkem písku. Paradox *sorites* funguje i v opačném směru: jedno zrnko písku není hromádkou, nestane se jí, ani když přidáme další zrnko a další a další, dokud nedojdeme k závěru, že hromadou nebude ani bilion zrnek písku naskládáných na sebe. Paradox hromady nás tak přivádí k logickému rozporu v obou směrech.⁷³

Takovéto paradoxy můžeme formulovat ve spojení s jakýmkoli vágním výrazem. Význam vágního výrazu není přesně ohraničen, takže nelze spolehlivě říci, zda se hraniční případy nacházejí před danou sémantickou hranicí nebo za ní. Kolik zrnek písku tvoří hromadu? Kolik vlasů ještě může mít plešatý muž? Kolik kilogramů už znamená těžká váha a kolik centimetrů vysoká výška?⁷⁴

Dokonce i termín osoby jako nositele určitého společenského nebo morálního statusu může být vágní. Jak nám zastánce pro-life názoru ukázal ve svém argumentu šikmou plochou, kontinuum, na němž hledáme přesný okamžik vzniku lidské bytosti, je chápáno nejen jako souřadnice biologického vývoje, ale také jako pojmová oblast mezi věcí a osobou. Určením tohoto magického okamžiku tedy zároveň vymezujeme hranice pojmu člověk se všemi jeho morálními a právními důsledky.⁷⁵

V každém případě i šikmá plocha postavená na paradoxu hromady nakonec vede k ztotožnění dvou zcela odlišných věcí. Ačkoli nemůžeme přesně určit, kdy hromada přestává být hromadou, neznamená to, že hromada písku je totéž co jedno písečné zrnko. Přestože nedokážeme přesně určit, v jaké vývojové fázi těhotenství se plod stává lidskou bytostí, neznamená to, že zygota je totéž co dítě dvě hodiny před narozením. Jinak bychom se museli smířit s tím, že staré je mladé, černé je bílé a drahé je levné. Pokud bychom se chtěli vyhnout takovým rozporům, museli bychom z přirozeného jazyka odstranit všechny vágní výrazy, tedy prakticky ho vykastrovat.

Faktem však zůstává, že i neurčité výrazy mohou sloužit jako poměrně spolehlivý komunikační prostředek. Hraniční případy komunikaci ztěžují, ale neznemožňují. Jak upozorňuje morální filozof Bernard Williams, „*skutečnost, že A je nerozlišitelné od B a že B je nerozlišitelné od C, neznamená, že A je nerozlišitelné od C*“.⁷⁶ To znamená, že i nepřesné pojmové hranice nebo širší hraniční pásma mohou plnit svou

⁷³ Viz MORESO, J. *The Uses of Slippery Slope Argument*. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, CH. (eds.) *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015, s. 57.

⁷⁴ Srov. WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 318.

⁷⁵ Srov. KERCKHOVE, L. F., WALLER, S. *Fetal Personhood and the Sorites Paradox*. *The Journal of Value Inquiry*, vol. 32, 1998, s. 178.

⁷⁶ WILLIAMS, B. *Making sense of humanity and other philosophical papers 1982–1993*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 216.

delimitační funkci.⁷⁷ I když bílá přechází do černé přes padesát odstínů šedé, stále můžeme tyto dvě kontrastní barvy od sebe odlišit.

Navíc díky vhodně zvoleným zástupným znakům můžeme konceptuální kontinua ohraničovat s chirurgickou přesností. Hranici mezi nebezpečnou a bezpečnou jízdou motorovým vozidlem můžeme vymezit jeho maximální povolenou rychlostí nebo maximálním tolerovaným promile alkoholu v krvi řidiče. Hranici mezi rozumně vyspělým a nevyspělým člověkem můžeme určit podle jeho věku. Ačkoli vzhledem k plynulosti kontinua jsou tyto hranice umělé, vzhledem k praktickému účelu, kterému slouží jsou zcela rozumné a v některých případech nezbytné.⁷⁸

Například hranice 12 týdnů od počátku těhotenství, během níž může žena požádat o potrat, není odůvodněna nějakým zjevným ontogenetickým zlomem, ale praktickou potřebou vyřešit konflikt mezi právem ženy rozhodovat o svém těle a hodnotou nenarozeného lidského života. Poukaz na to, že ve dvanáctém týdnu těhotenství nedochází k žádnému vývojovému skoku, tedy sám o sobě nestačí ke zpochybnění dané hranice.

Kromě paradoxu *sorites* může být šikmá plocha postavena také na zákonu kauzality.⁷⁹ V této verzi argumentu nejde o to, zda lze logicky odvodit jeden okraj pojmového kontinua z jeho opačného okraje, ale o to, zda mají lidé tendenci takové závěry v praxi činit.

Argument šikmou plochou možná neříká nic o tom, jak bychom měli zacházet s vágností, ale o tom, jak s ní skutečně zacházíme. Jeho podstata možná spočívá v předpovědi, že při usuzování ve vágních pojmech se lidé budou běžně dopouštět chyb.⁸⁰ Vzhledem k tomu, že na šikmé ploše jsou ostré rozdíly rozprostřeny do mnoha vzájemně podobných případů, lidé jsou náchylní tyto rozdíly přehlížet. A i když víme, že je to špatně, musíme počítat s tím, že lidé nepřestanou dělat tyto chyby jen tak z ničeho nic: „*Zdá se, že fenomén šikmé plochy není logickou nutností, ale popisem behaviorální reality.*“⁸¹

Logik Irving Copi uvádí jako příklad kauzální verze šikmé plochy populární argument proti zavedení eutanazie. Jestliže dnes dovolíme lékařům, aby nevyléčitelně nemocným pacientům, kteří o to požádají, udělili smrt z milosti, zítra se může stát, že takovou „milost“ udělí i pacientům, kteří o ni nepožádají. Jakkoli dobře míněné mohou být některé ústupky od bezpodmínečné ochrany lidského života, když je jednou učiníme, povede to ke ztrátě morálních zábran, lékaři se stanou pány nad životem a smrtí a tato moc je povede k chybným rozhodnutím, k způsobení nechtěné smrti, tedy k vraždě.⁸²

Copi považuje tento argument za stejný faul jako *post hoc ergo propter hoc*, kdy se zaměňuje korelace za kauzalitu. V obou případech totiž mluvčí uvádí jako příčinu

⁷⁷ Srov. MORESO, J. J., op. cit. sub 73, s. 60; GOVIER, T. *What's Wrong with Slippery Slope Arguments?* Canadian Journal of Philosophy, 1982, vol. 12, no. 2, s. 307.

⁷⁸ Srov. GOVIER, T., op. cit. sub 77, s. 308; WILLIAMS, B., op. cit., s. 220; SCHAUER, F., op. cit. sub 53, s. 380.

⁷⁹ GOVIER, T., op. cit. sub 77, s. 303; COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15. vydání. New York, London: Routledge, 2019, s. 122–123; MORESO, J. J., op. cit. sub 73, s. 55.

⁸⁰ Srov. GOVIER, T., op. cit. sub 77, s. 315–316; SCHAUER, F. *Slippery Slopes*. Harvard Law Review, 1985, vol. 99, no. 2, s. 370–372.

⁸¹ SCHAUER, F., op. cit. sub 80, s. 370.

⁸² COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V., op. cit. sub 79, s. 123.

něco, co příčinou není. Oprávnění poskytnout eutanazii pacientům, kteří si ji přejí, nevede k jejímu poskytnutí pacientům, kteří si ji nepřejí, stejně jako „oprávnění lékaře chirurgicky odstranit žlučník neznamena jeho oprávnění odstranit pacientovi srdce“.⁸³

Pro Copiho je tak snadné argumentovat proti šikmé ploše, protože ji předkládá jako argumentační řetěz bez mezičlánků. Největší obavy z eutanazie však nevzbuzuje to, že by lékaři zabíjeli pacienty, kteří si to nepřejí, ale pacienti, kteří nemohou kompetentně vyjádřit svou vůli. Co například ti, kteří jsou v kómatu, zcela ochrnutí, v dětském věku nebo s mentálním postižením? Nebudou lékaři při pohledu na jejich každodenní utrpení v pokušení jejich souhlas s eutanazií pouze předpokládat? Nebudou je tyto beznadějně případy inspirovat k úvahám o životě, který nestojí za to žít? A nestačí nám na odmítnutí eutanazie toliko mrazivé vzpomínky na nacistickou eugenickou operaci T4?⁸⁴

Na tyto otázky neexistují univerzální odpovědi. Pravděpodobnost, že se institucionální způsob dobrovolné smrti postupně změní v institucionální likvidaci neživotaschopných jedinců, závisí na mnoha sociálních proměnných. Mezi relevantní faktory patří například znění příslušných právních předpisů, účinnost kontrolních mechanismů, úroveň profesní etiky lékařů, kvalita ochrany osob vyžadujících ústavní péči, záruky právního státu a obecné dodržování pravidel. Pokud řečník poukáže na to, že určitá země vykazuje v těchto ukazatelích kriticky nízké hodnoty, může být jeho argumentace šikmou plochou udržitelná.

Kdy je tedy argument šikmé plochy oprávněný? Lidé, kteří uvažují ve vágních pojmech, se dopouštějí chyb, když nerozlišují tam, kde by rozlišovat měli. Pravděpodobnost těchto omylů závisí na řadě proměnných. Zákonodárce, kterému záleží na tom, aby jeho zákony měly co nejméně nežádoucích účinků, by měl pečlivě zvážit riziko takových chyb. Je proto rozumné, aby v rámci tohoto procesu přikládal váhu také argumentu šikmé plochy.⁸⁵

8. Sugestivní otázky

V úvodu této kapitoly jsme uvedli, že sugestivní otázky jsou zvláštním rétorickým trikem, kterým můžeme oponenta velmi nepříjemně faulovat, i když se nejedná o argumentaci ve vlastním slova smyslu. Jak je to možné?

Kladení otázek je nepostradatelnou součástí naší konverzační praxe. Lidé kladou otázky, aby odstranili nebo omezili svou vlastní neznalost (Kolik je hodin?), aby se ujistili, že sdílejí společné předpoklady se svými konverzačními partnery (Tím „vozidlem“ myslíte i koloběžky?), aby lépe koordinovali sociální chování (Mohl byste prosím uhasit tu cigaretu?), a konečně aby mohli efektivně řídit samotný rozhovor (Můžeme přejít k jinému tématu?).⁸⁶

Kladení otázek je pragmaticky a logicky spojeno s odpovídáním, je to dialogická praxe *par excellence*. Tazatel přebírá konverzační iniciativu, samostatně nastoluje

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Viz HATTENHAUER, H. *Evropské právní dějiny*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 625.

⁸⁵ Srov. tamtéž.

⁸⁶ GRAESSER, A. C.. PERSON, N. K. *Question Asking During Tutoring*. American Educational Research Journal, 1994, vol. 31, no. 1, s. 112–115.

téma a vytváří očekávání, že adresát otázky (respondent) bude odpovídajícím způsobem reagovat. Poskytnutí odpovědi však nemusí být jen věcí konverzační spolupráce nebo společenské zdvořilosti, ale také právní nebo politické povinnosti. Například když parlament interpeluje vládu, ta mu odpovídá, protože se mu zodpovídá. Samotný akt dotazování tak může být chytrým rétorickým trikem, jak respondenta dostat pod sociální tlak a zpochybnit jeho pozici.

Na první pohled se zdá, že pouhým položením otázky nedochází k zastávání žádného tvrzení ani argumentu. Je tedy teoreticky sporné, zda otázky vůbec mohou sklouznout do roviny argumentačního faultu.⁸⁷ Při bližším pohledu si však můžeme všimnout, že tvrzení a argumenty lze prezentovat i specifickým způsobem kladení otázek, např. kladením sugestivních otázek.

Sugestivní otázka ukládá respondentovi konverzační závazky, které jsou pro něj nebo pro třetí osobu přítěžující. Sugestivní otázka parazituje na tom, že respondent přímou odpovědí nejen reaguje na explicitní obsah otázky, ale také přijímá její implicitní předpoklady. Proto bývají sugestivní otázky formulovány tak, aby naznačovaly předpoklady, které by respondent přímo nepřiznal.⁸⁸

Už jste přestal týrat svou ženu? Ať už respondent na tuto otázku odpoví ano nebo ne, fakticky tím přiznává, že v minulosti svou ženu týral.⁸⁹ Pokud se totiž ptáme, zda nějaká činnost ustala, implicitně předpokládáme, že musela v minulosti začít. Bez tohoto předpokladu by naše otázka jednoduše neměla smysl. Takové implicitní předpoklady, které jsou charakteristické nejen pro tázací věty, ale i pro věty oznamovací a příkazovací, se v lingvistice označují jako *presupozice*. Na rozdíl od logických důsledků (konsekvencí) platí presupozice bez ohledu na to, jak respondent odpoví na danou otázku, nebo bez ohledu na pravdivost tvrzené propozice (antecedentu).⁹⁰

Pokud se vyšetřovatel zeptá obviněného, kam ukryl vražednou zbraň,⁹¹ ačkoli z dosavadního průběhu výslechu nevyplývá, že by obviněný s vražednou zbraní někdy manipuloval, jedná se o sugestivní otázku. V tomto kontextu je tato otázka sporná nikoliv proto, že obviněný vražednou zbraň v ruce nikdy nedržel, ale proto, že tato skutečnost dosud nebyla v dialogu tematizována. Otázka, *kde* obviněný zbraň ukryl, totiž logicky (či lexikograficky) následuje až po otázce, *zda* obviněný zbraň vůbec držel. Není správné ptát se na okolnosti určité skutečnosti, pokud jsme předtím nezjistili, zda tato skutečnost vůbec nastala. Stejně tak by nebylo vhodné, aby soud rozhodoval o výši trestu před rozhodnutím o vině.

V rámci snahy o pojmovou čistotu je třeba se vyrovnat s terminologickou území sdíleným v českých a slovenských komentářích k trestnímu řádu, které rozlišují

⁸⁷ TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 69.

⁸⁸ Srov. EEMEREN, F. H., GROOTENDORST, R., op. cit. sub 11, s. 192; TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 69; WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 74.

⁸⁹ WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 40.

⁹⁰ LEVINSON, S. C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 178 a násl. Presupozice jsou specifické pragmatické závěry, které vyplývají z použití určitých slov nebo jazykových struktur. Levinson tato slova nebo struktury označuje jako „spouštěče“ (*presupposition triggers*). Jsou to slova jako začít, skončit, pokračovat, opakovat, zapomenout, vrátit se, litovat, být na něco hrdý, znovu, další... Věty, které obsahují tato slova, tedy implikují určité předpoklady, ale ne každá tázací věta, která obsahuje tyto spouštěče, je automaticky sugestivní otázkou.

⁹¹ EEMEREN, F. H., GROOTENDORST, R., op. cit. sub 11, s. 192.

otázky sugestivní a kapiózní. Sugestivní otázky „naznačují“ odpověď⁹² nebo „navádějí“ k určité odpovědi, když „předkládají vyslychané osobě okolnosti, které lze zjistit pouze z její výpovědi“.⁹³ Kapiózní otázky naproti tomu „předstírají nepravdivou, klamnou skutečnost“⁹⁴ nebo „skutečnost, kterou obviněný dosud nepotvrdil, čímž je obviněný sváděn, aniž by si to uvědomoval, k odpovědi, kterou si vyslychající přeje“.⁹⁵ Kapiózní otázky jsou „vyhýbavé, klamavé otázky, záměrně formulované tak, aby vyslychaná osoba neznala jejich pravý smysl a byla tak proti své vůli přiměna k odpovědi, kterou by jinak nedala“.⁹⁶ Příkladem sugestivní otázky je: „Byla tma, že?“ Kapiózní zní zase takto: „Když jste stál ve sklepě, byla tam tma?“, přičemž o sklepe zatím ve výslechu nepadla ani zmínka.⁹⁷

Výše uvedené rozlišení je matoucí, protože specifické znaky těchto druhů se překrývají. Pokud je cílem sugestivní otázky přimět respondenta k odpovědi, kterou by jinak neposkytl, jedná se o řečnickou fintu. Pokud respondent naletí, bude to proto, že neznal pravý smysl otázky, takže odpověděl proti své vůli. Pokud je otázka sugestivní pouze proto, že respondenta úskočně navádí k odpovědi, pak nezáleží na tom, zda se jedná o manipulaci odkazem na pravdivou, nepravdivou nebo klamavou skutečnost. Zdá se tedy, že každá sugestivní otázka je kapiózní a naopak.

I když se domácí komentáře snaží rozlišovat mezi sugestivními a kapiózními otázkami, vždy nakonec dojdou k závěru, že oba druhy tázacích vět jsou stejně pochybné.⁹⁸ Sugestivní otázky nejsou ani horší, ani lepší než otázky kapiózní. Uvedené rozlišení tedy postrádá kromě jasnosti i užitečnost, což vede k podezření, že jeho jedinou funkcí je potrápit studenty při zkouškách z trestního práva procesního. Přejdeme však od terminologie zpět k podstatě.

Proč jsou sugestivní otázky vůbec problematické? Především proto, že se jedná o sofistickou formu nátlaku. Svobodu lze totiž omezit nejen silou a hrozbami, ale také lstí. Ať už člověk odevzdá své životní úspory lupiči, nebo je investuje do Ponziho pyramidové hry, stále jedná v rozporu se svou skutečnou vůlí. Svědectví získané sugestivními otázkami má tedy podobnou důkazní hodnotu jako svědectví učiněné pod fyzickým nátlakem.

Druhým problémem sugestivních otázek je nezákonné přenášení důkazního břemene.⁹⁹ Pokud respondent nevznese námitky proti formulaci otázky a místo toho

⁹² ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok*. Velký komentár. 2. aktualizované vydání. Žilina: Eurokódex, 2015, s. 340

⁹³ KOLESÁR, J. *Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie*. Prievidza: Citicom, 2010, s. 46. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 798. Téměř identické vymezení lze nalézt u FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 382, a MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 2., přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 426.

⁹⁴ ČENTĚŠ, J. a kol., op. cit. sub 93, s. 340.

⁹⁵ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol., op. cit. sub 93, s. 426.

⁹⁶ KOLESÁR, J. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol., op. cit. sub 93, s. 798. Téměř totožnou definici lze nalézt v publikaci FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol., op. cit. sub 93, s. 382.

⁹⁷ KOLESÁR, J. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol., op. cit. sub 93, s. 798.

⁹⁸ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol., op. cit. sub 93, s. 382; MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol., op. cit. sub 93, s. 426.

⁹⁹ TINDALE, CH. W., op. cit. sub 2, s. 72.

na ni přímo odpoví, je jeho rétorická pozice ztížena. Najednou je to on, kdo musí aktivně vysvětlovat, že není zatížen kompromitujícím předpokladem sugestivní otázky, že neudělal nic špatného, že se pouze z nepozornosti nevhodně vyjádřil. A namísto toho, aby autor otázky aktivně předkládal důkazy, že uvedená presupozi- ce platí, postačí, když použije argumentaci *ex concessis*, tj. bude respondentovi neustále připomínat, že to byl on sám, kdo se k presupozi- ci přiznal. Takové přenesení důkazního břemene je obzvláště sporné v trestním řízení, v němž je třeba prokázat vinu, nikoliv nevinu.

Třetí problém sugestivních otázek se objevuje při rozhovorech s dětmi a mentálně postiženými osobami. Je to proto, že tyto skupiny respondentů mají tendenci uvá- dět odpovědi, které považují za společensky žádoucí, bez ohledu na to, jak věrně zachycují jejich vzpomínky. Sugesci obsaženou v otázce mohou proto považovat za společenské očekávání, kterému by měli ve své odpovědi vyhovět. Na otázku: „*Když jsi včera přišla ze školy, udělala sis domácí úkol?*“ malé dítě pravděpodobně odpoví kladně, i když hrálo videohry. Svou skutečnou činnost zatají, protože svou odpověď nechce nikoho zklamat.¹⁰⁰ Sugestivní otázky v trestním řízení jsou tedy nepřípustné nejen tehdy, jsou-li zaměřeny na obžalované, ale také tehdy, jsou-li za- měřeny na svědky a oběti. V prvním případě jde zejména o prostředek psychologického nátlaku, v druhém případě o prostředek zkreslování reality.

Všimněte si, že na rozdíl od argumentů, o nichž jsme hovořili v předchozích částech této kapitoly, jsme definovali sugestivní otázky, jako by se vždy jednalo o argu- mentační faul. Je to proto, že technicky vzato každá otázka obsahuje určité implicit- ní předpoklady, ale ne každou otázku považujeme za sugestivní. Abychom tuto jazy- kovou praxi zachytili, sugestivní otázky jsme definičně spojili s pokusem o kompromitaci respondenta nebo třetí strany. Zdá se tedy, že sugestivní tázání musí být nutně faulující.

Hodnocení sugestivních otázek je však otázkou perspektivy. Například v trestním řízení podle *common law* jsou sugestivní otázky přípustné, pokud je obhajoba klade svědkům navrženým obžalobou (*cross-examination*).¹⁰¹ Toto pravidlo má stejné opodstatnění jako presumpce nevinu a zásada *in dubio pro reo*: rovněž snižuje prav- děpodobnost, že soud odsoudí nevinnou osobu.

Sugestivní otázky však mohou mít význam i pro obžalobu, nikoli však přímo v pro- cesu dokazování před soudem, ale pouze v procesu vyšetřování. Přední američtí odborníci na výslech Nathan J. Gordon a William L. Fleisher zásadně rozlišují mezi vyšetřovacím rozhovorem (*interview*) a výslechem (*interrogation*). Účelem rozhovo- ru je získat co nejvíce relevantních informací o vyšetřované trestné věci, zatímco účelem výslechu je získat přiznání od obviněného, o jehož vině není pochyb.¹⁰² Gordon a Fleisher se proto domnívají, že sugestivní otázky jsou nedílnou součástí výslechu. Umožňují obviněnému přiznat se s minimálním slovním úsilím: „*Suges- tivní otázku klade vyšetřovatel, který ví, že podezřelý je ochoten se přiznat, ale má potíže to vyjádřit slovně.*“¹⁰³

¹⁰⁰ GORDON, N. J., FLEISHER, W. L. *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Burlington, San Diego, Londýn: Elsevier, 2011, s. 211–213.

¹⁰¹ EMSON, R. *Evidence*. 2nd ed. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 509.

¹⁰² GORDON, N. J., FLEISHER, W. L., op. cit. sub 100, s. 27–35.

¹⁰³ Tamtéž, s. 261.

Tento názor je však kontroverzní. Psychologický nátlak vyvíjený během výslechu může vést k tomu, že se k trestnému činu přizná i osoba, která jej nespáchala. Pokud je totiž obviněn ve špatném psychickém stavu, může přiznání považovat za nejsnazší východisko ze své situace bez ohledu na to, zda se zakládá na pravdě.¹⁰⁴

Ať už sugestivní otázky odmítneme *en bloc* nebo připustíme, že výjimečně mohou být legitimním rétorickým tahem, obecně platí, že zásada konverzační spolupráce nás nezavazuje k tomu, abychom na každou položenou otázku odpovídali přímo a bez přemýšlení. Stejně jako člověk nemusí snášet útoky pěsti, nemusí snášet ani útoky otázkami. Má-li v prvním případě právo na sebeobranu, má i právo na protiznámou otázku v tom druhém.¹⁰⁵

9. Závěr

Argumentační fauly jsou příliš rozmanité na to, aby je bylo možné definovat jediným souborem nezbytných definičních znaků, které jsou společné všem. Jednotlivé fauly spojuje spíše jen rodinná podobnost; jeden se v něčem podobá druhému, v něčem jiném třetímu, téměř v ničem čtvrtému a tak dále.

Pokud fauly zasadíme do nějakého stereotypního kontextu, velká část z nich bude připomínat úskok, kterým se mluvčí snaží získat nějakou konverzační výhodu na úkor svého konverzačního partnera. Každý argument by přece měl být platný, relevantní a férový. Pro faulující argument je však typické, že některé z těchto vlastností postrádá, i když jej jeho zastánce prezentuje jako bezchybný.

V nejobecnějším, a tedy málo vypovídajícím smyslu se lze domnívat, že se mluvčí dopouští faulu, když porušuje některá z pravidel rozhovoru, do něhož se dobrovolně zapojil, a sabotuje tak jeho hladký průběh a naplnění jeho základního účelu.

Tohle je portrét pestré rodiny argumentačních faulů, záměrně uspořádaných tak, aby vynikla jejich podobnost. Ty se však ve skutečném životě hledají mnohem hůře. Posouzení relevance a férovosti argumentu totiž závisí nejen na tématu rozhovoru, ale také na jeho typu, fázi, účelu nebo konverzačních rolích, které jednotliví mluvčí zastávají. V konkrétním případě mohou být tyto proměnné v takové konstelaci, že argument běžně označovaný jako faul vůbec není faulem. Konkrétní argument se tedy stává faulem nejen kvůli svým inherentním vlastnostem, ale také kvůli účinku, který tyto vlastnosti vyvolávají v konkrétním konverzačním kontextu. Výzkum faulů v soudním a legislativním procesu je zajímavý právě kvůli konverzačním kontextům vyplývajícím ze specifické povahy práva.

¹⁰⁴ Ze slovenských případů viz např. PRUŠOVÁ, V. *Napriek pochybnostiam ho odsúdili za fekálne útoky. Stratil dôveru v ľudí, spravodlivosť aj lásku*. Denník N. 8. 12. 2021. Dostupné na <https://dennikn.sk/2641436/napriek-pochybnostiam-ho-odsúdili-za-fekalne-utoky-stratil-doveru-v-ludi-spravodlivosť-aj-lasku/> [citováno 2. 11. 2022].

¹⁰⁵ Srov. ENGEL, M. S. *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*. 6. vydání. Boston: Bedford/St. Martin's, 2000, s. 168; WALTON, D. N., op. cit. sub 1, s. 62.

Seznam použité a doporučené literatury

- ARISTOTLE *On Sophistical Refutations*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- BACHMAN, J. *Appeal to Authority*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- BLAIR, J. A. *The Place of Teaching Informal Fallacies in Teaching Reasoning Skills or Critical Thinking*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- COPI, I. M., COHEN, C., RODYCH, V. *Introduction to Logic*. 15. vydání. New York, London: Routledge, 2019
- CRAPARO, R. M. *Significance Level*. In: SALKIND, N. J. (ed.) *Encyclopedia of Measurement and Statistics*. Thousand Oaks (CA): SAGE Publications, 2007
- ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok*. Veľký komentár. 2. aktualizované vydání. Žilina: Eurokódex, 2015
- ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOŤEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021
- DAHLMAN, CH, WAHLBERG, L. *Appeal to Expert Testimony – A Bayesian Approach*. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, CH. (eds.) *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015
- VAN EEMEREN, F. H., GROOTENDORST, R. *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. London, New York: Routledge, 2016
- EMSON, R. *Evidence*. 2. vydání. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan, 2004
- ENG, S. *Analysis of Dis/Agreement – with Particular Reference to Law and Legal Theory*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2013
- ENGEL, M. S. *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*. 6. vydání. Boston: Bedford/St. Martin's, 2000
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019
- FREEMAN, J. B. *The Appeal to Popularity and Presumption by Common Knowledge*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- FULLER, L. L. *Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart*. Harvard Law Review. 1958, sv. 71, č. 4
- GORDON, N. J., FLEISHER, W. L. *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*. Burlington, San Diego, London: Elsevier, 2011
- GOVIER, T. *What's Wrong with Slippery Slope Arguments?* Canadian Journal of Philosophy, 1982, vol. 12, 1982, no. 2
- GOVIER, T. *A Practical Study of Argument*. 7., doplněné vydání. Boston: Clark Baxter, 2014
- GOVIER, T. *Reply to Massey*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) GRAESSER, A. C., PERSON, N. K. *Question Asking During Tutoring*. American Educational Research Journal, 1994, sv. 31, č. 1
- GRICE, H. P. *Logic and Conversation*. In: COLE et al. *Syntax and semantics 3: Speech arts*. Elsevier, 1975
- HAJDU, D., KLINGOVÁ, K. *Voices of Central and Eastern Europe: Slovensko*. Democracy & Resilience Programme, GLOBSEC, s. 47. Dostupné na: https://www.globsec.org/sites/default/files/2020-06/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe_print-version.pdf [náhled dňa 10. 10. 2022]
- HARE, R. M. *The Language of Morals*. Oxford: Clarendon Press, 1952

- HART, H. L. A. *Positivism and the Separation of Law and Morals*. Harvard Law Review, 1958, vol. 71, no. 4
- HATTENHAUER, H. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998
- HITCHCOCK, D. *Do the Fallacies Have a Place in the Teaching of Reasoning Skills or Critical Thinking?* In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- HORÁK, O. *Epidemiológ, zubár, spevák či dietológ. Kto je a kto nie je odborníkom na koronu*. *Denník N*. 23. 9. 2020. Dostupné na <https://dennikn.sk/2051853/epidemiolog-zubar-spevak-ci-dietolog-kto-je-a-kto-nie-je-odbornik-na-koronu/> [náhľad dňa 10. 10. 2022]
- HUME, D. *A Treatise of Human Nature*. The Floating Press, 2009
- JÄHNER, H. *Čas vlkov. Život v troskách Tretej ríše*. Bratislava: N Press, 2022
- JEŘÁBEK, H., RÖSSLER, J., SKLENARÍK, P. *Mediální obraz Karla Schwarzenberga v tištěných denících před prezidentskými volbami 2013*. *Naše společnost*, 2013, č. 2, s. 7. Dostupné na https://pcvwm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a1678/f28/Medialni%20obraz%20Karla%20Schwarzenberga%20v%20tistenych%20denicich%20pred%20prezidentskymi%20volbami%202013.pdf [náhľad dňa 10. 10. 2022]
- JOHNSON, R. H. *The Blaze of her Splendors: Suggestions About Revitalizing Fallacy Theory*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- KÁČER, M., ŠAJMOVIČ, P. *Obmedzovanie slobody prejavu v radikalizujúcej sa spoločnosti*. Praha: Leges, 2021
- KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick, London: Transaction Publishers, 2006
- KERCKHOVE, L. F., WALKER, S. *Fetal Personhood and the Sorites Paradox*. *The Journal of Value Inquiry*, vol. 32, 1998
- KOVÁČ, P. *Advokát Kvasnica: Kočnerovi ide o všetko. V kauze Kuciak ho nie je možné oslobodiť*. *SME*. 13. 6. 2021. Dostupné na <https://domov.sme.sk/c/22680200/advokat-kvasnica-kocnerovi-ide-o-vsetko-kauz-kuciak.html> [náhľad dňa 20. 11. 2022]
- KRABBE, E. C. W. *Appeal to Ignorance*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- LEVINSON, S. C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008
- LIPTÁK, M. *Jeden z nás, ktorý bude stíhať tamtych*. *SME*. 7. 2. 2021. Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/c/22591546/jeden-z-nas-ktory-bude-stihat-tamtych.html> [náhľad dňa 20. 11. 2022]
- LIPTÁK, M. *Ako sa zmieriť s nevinným Kočnerom*. *SME*. 5. 2. 2020. Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/c/22481890/ako-sa-zmierit-s-nevinnym-kocnerom.html> [náhľad dňa 20. 11. 2022]
- MARKOŠ, J. *Sila rozumu v bláznivej dobe. Manuál kritického myslenia*. Bratislava: N Press, 2019
- MORESO, J. J. *The Uses of Slippery Slope Argument*. In: BUSTAMANTE, T., DAHLMAN, CH. (eds.) *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation*. Springer International Publishing Switzerland, 2015
- MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2., přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2003
- OLIVER-LALANA, A. D. *Rational Lawmaking and Legislative Reasoning in Parliamentary Debates*. In: WINTGENS, L. J., OLIVER-LALANA, A. D. (eds.) *The Rationality and Justification of Legislation (Essays in Legisprudence)*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2013
- PRUŠOVÁ, V. *Napriek pochybnostiam ho odsúdili za fekalne útoky. Stratil dôveru v ľudí, spravodlivosť aj lásku*. *Denník N*. 8. 12. 2021. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2641436/napriek-pochybnostiam-ho-odsudili-za-fekalne-utoky-stratil-doveru-v-ludi-spravodlivosť-aj-lasku/> [náhľad dňa 2. 11. 2022]

- RAO, T. S., ANDRADE, CH. *The MMR vaccine and autism: Sensation, refutation, retraction, and fraud*. Indian Journal of Psychiatry, 2011, vol. 53, issue 2
- RUDNER, R. *The Scientist Qua Scientist Makes Value Judgments*. Philosophy of Science, 1953, vol. 20, no. 1
- SALMON, W. C. *Logic*. 2. vydání. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1973
- SCHAUER, F. *Free speech: a philosophical enquiry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982
- SCHAUER, F. *Slippery Slopes*. Harvard Law Review, 1985, vol. 99, no. 2
- SCHAUER, F. *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life*. Oxford: Oxford University Press, 2002
- SCHOPENHAUER, A. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha: Academia, 2007
- SOLLENBERGER, R. „Pro-Life“ Herschel Walker Paid for Girlfriend’s Abortion. Daily Beast. 4. 10. 2022. Dostupné na <https://www.thedailybeast.com/pro-life-herschel-walker-paid-for-girlfriends-abortion-georgia-senate> [náhled dňa 10. 10. 2022]
- TINDALE, Ch. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007
- WALDRON, J. *Representative Lawmaking*. In: Boston University Law Review, 2009, vol. 89
- WALTON, D. N. *Informal Fallacies: Towards a Theory of Argument Criticisms*. Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1987
- WALTON, D. N. *Ad Hominem Arguments*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1998
- WALTON, D., N. *Informal Logic. A Pragmatic Approach*. 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2008
- WILLARD, CH. A. *Failures of Relevance: A Rhetorical View*. In: HANSEN, H. V., PINTO, R. S. (eds.) *Fallacies. Classical and Contemporary Readings*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1995
- WILLIAMS, B. *Making sense of humanity and other philosophical papers 1982–1993*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998
- WOODS, J. *The Death of Arguments. Fallacies in Agent-Based Reasoning*. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2004